

BORHI LÁSZLÓ

Iratok az 1956–1958 közötti amerikai–magyar viszony történetéhez¹

Az 1956. évi magyar forradalom meglehetősen nehéz helyzetbe hozta az amerikai vezetést. A nemzetközi sajtóban felmerült ugyanis a vád, hogy a budapesti fegyveres felkelést az amerikai irányítás alatt álló *Szabad Európa Rádió* bátorította. Maga Dulles külügyminiszter rendelte el, hogy a vádat vizsgálják ki, és bár ez a vizsgálat azzal zárult, hogy az említett rádióadó nem buzdított fegyveres felkelésre, végérvényesen megváltozott Washington Kelet-Európa-politikájának koncepciója. A Szovjetunió fegyveres intervenciója és a magyar lakosság ellen alkalmazott terrorisztikus politikája meggyőzte az amerikai vezetést arról, hogy nem a „csatlós” országok lakosságát kell a kormányaikkal s ezzel végső soron a Szovjetunió ellen fordítani, hanem maguknak a kommunista kormányoknak a megváltozását kell elérni. Kelet-Európa státusát Washington nem ismerte el. Eisenhower így írt Titónak: „Legnagyobb nyugtalanságunkat az okozza, hogy a Szovjetunió uralma alá került a [kelet-európai] térség jelentős része, és ezzel a szabadság totalitárius jellegű elnyomása párosult. Az a tény, hogy a Szovjetunió Európa szívéig terjeszti ki hatalmát, súlyos fenyegetést jelent az egész világ biztonságára nézve. Az európai feszültség addig nem enyhülhet valóságosan és tartósan, ameddig a Szovjetunió vissza nem vonul saját határai mögé és el nem engedi Kelet-Európát a szorításából.”² (Kiemelés tőlem – B. L.) Washington célja tehát nem változott: fel akarta számolni Moszkva kelet-európai uralmát.³ E célt pedig a kormányokkal való kapcsolatfelvétel útján úgy kell megvalósítani, hogy nyilvánvalóvá váljék, milyen előnyök származnak a „nemzeti orientációból, szemben a totális szovjet uralommal”.⁴ A külügyi vezetés elképzelése szerint a mézesmadzag politikáját a politikai, gazdasági, lélektani nyomásgyakorlással kellett kombinálni a változatlan cél – a kelet-európai szovjet uralom felszámolása – érdekében. Ennek érdekében kapcsolatot kellett teremteni az érintett országok lakosságával is, a kommunista- és szovjetellenes érzelmek, az ellenállási potenciál ébrentartása, a nyugati értékek iránti vonzalom felkeltése céljából. A lakossághoz azonban csak a kommunista kormányzatokon keresztül lehetett közelebb kerülni, ami eggyel több ok volt arra, hogy az Egyesült Államok rendezze viszonyát a szovjet tömb országaival.

1 A két ország korabeli viszonyát magyar iratok alapján dolgozta fel: *Magyarics Tamás*: Az Egyesült Államok és Magyarország 1957–1967. Századok 1996. 571–612.

2 Eisenhower üzenete Titónak. National Security Archives Washington D.C. (= NSWDC) Record N° 66 140.

3 Ld. még *Békés Csaba*: Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában. Bp. 1996. 83.

4 NSWDC Record N° 62 129.

Ez a gondolat már az 1956. évi kelet-európai válság előtt megfogalmazódott, de kikristályosodott formában 1958-ban, a *National Security Council* (= NSC) 5811. sz. dokumentumában nyert megfogalmazást. Eszerint a szovjet uralom alatt álló kormányok kiközösítése miatt lehetetlen volt a közvetlen kapcsolatok kiépítése a kelet-európai népekkel. Világossá vált – szólt a fogalmazvány –, hogy „az Egyesült Államok közvetlen kapcsolatait az érintett országok népeivel nem lehet jelentős mértékben bővíteni aktívabb viszony kialakítása nélkül ezekkel a kormányokkal”, márpedig csak a kapcsolatok fejlesztése vezethet olyan alulról jövő nyomáshoz, amely fokozhatja a belső szabadságot és csökkentheti a Szovjetuniótól való függőséget. A kormányközi viszony rendezésére annál is inkább szükség volt, mivel a kelet-európai emigráns politikusoknak semmi esélyük sem maradt arra, hogy szülőföldjükön vezető politikai szerephez jussanak.⁵

1956 előtt a szovjet zónát homogén tömbként kezelték, 1958-ra, legalábbis elméletben, megváltozott ez a szemlélet. A fent idézett irat előírta, hogy „ki kell aknázni” a kelet-európai országok „egyedi történelmi és kulturális jellemzőit és a jelenlegi helyzetben közöttük mutatkozó jelentős eltéréseket”.⁶

A fenti irat részben már egy meglévő gyakorlatot kodifikált, hiszen az 1956 júliusában keletkezett NSC 5608. sz. dokumentum szellemében Lengyelország megkülönböztetett bánásmódban részesült. Az 1958. évi NSC 5811. mégis mérőöldkő, nemcsak az Egyesült Államok politikájában, hanem a hidegháború történetében is, hiszen megfogalmazta az 1960-as években hivatalos szintre emelt „hídépítés politikájának” elméleti alapjait, és ezzel zöld utat adott egy olyan új szemléletnek, amely Kelet-Európát nem elszigetelni, hanem a lehetőségekhez képest közelebb akarta hozta a nyugati világhoz.

Már közvetlenül az 1956. évi magyar, illetve lengyel események után konkrétan megmutatkozott, hogy az amerikai politika kész különállóan kezelni a szovjet tömb országait. A National Security Council november 19-én úgy foglalt állást, hogy Washington vitassa meg a lengyel–amerikai problémákat, tegyen lépéseket a lengyel kereskedelem átorientálására Nyugat felé, és nyújtson gazdasági-technikai segítséget a varsói kormánynak.⁷ 1957 júniusában amerikai–lengyel gazdasági szerződés került aláírásra, melynek keretein belül Varsó 30 millió dollár hitelt vehetett fel és 65 millió dollár értékű mezőgazdasági terméket vásárolhatott lengyel fizetőeszközért.⁸ 1956 és 1960 között megháromszorozódott az Egyesült Államok és Románia közötti kereskedelmi forgalom, 1960-ban rendezték a romániai amerikai követeléseket.

Magyarország esetében a szovjet intervenció és Kádár bábkormányának hatalomra juttatása más politika alkalmazását tette szükségessé. Egyrészt biztosítani kel-

5 Foreign Relations of the United States (= FRUS) 1955–1957. XXV. Eastern Europe. Washington D.C., 1990. 685–689. A State Department (= SD) Kelet-Európa Osztálya vezetőjének feljegyzése az Európai Főosztály vezetőjének.

6 Uo.

7 NSC 5616/2. NSWDC Record N° 59 057. és FRUS 1955–1957. XXV. 462–469.

8 Ld. erről FRUS 1955–1957. XXV. 634–636. és *Bennet Kovrig: Of Walls and Bridges*. New York and London, 1991.

lett a magyar menekültek repatriálását, másrészt el kellett érni a magyarországi terror enyhítését, esetleg a szovjet csapatok kivonását Magyarországról.⁹

1957 májusáig az Egyesült Államok 32 ezer menekültet fogadott be Magyarországról, továbbá anyagi támogatást nyújtott szövetségeseinek és Ausztriának a fennmaradóak letelepítésére. A magyarországi helyzet javítására és a szovjet csapatok kivonásának elősegítésére két lehetőség kínálkozott. Egyrészt az, hogy semleges országok közvetítésével javasolták a Szovjetunióknak Magyarország semlegesítését. Ennek jegyében fogant a *State Department* állásfoglalása Nehru indiai államfő 1956. decemberi látogatásának alkalmára, melyben a külügy javasolta India segítségének igénybevételét a szovjet katonai intervenció leállítására és a magyar semlegesség megvalósítására.¹⁰

A nyomásgyakorlás legfontosabb eszköze azonban az ún. „magyarkérdés” az ENSZ közgyűléseinek napirendjére történő felvétele volt, hiszen a világszervezet keretein belül megvalósíthatónak látszott a magyar belpolitika liberalizálásának kikényszerítése. Sőt a Szovjetunió szerepének hangsúlyozásával a magyar forradalom leverésében le lehetett leplezni Moszkvát az ázsiai országok előtt akkor, amikor az ázsiai kontinensen a Szovjetunió egyre nagyobb befolyásra tett szert.

A magyarkérdés, illetve a magyar delegáció megbízólevelének el nem fogadása bizonyult a leghatékonyabb módszernek a Kádár-kormányzat befolyásolására. Ennek megfelelően a magyar vezetés Amerika-politikáját mindenekelőtt az határozta meg, hogy elérje a magyarkérdés levételét az ENSZ napirendjéről, és elfogadtassa az ENSZ-megbízólevelet, hiszen tisztában volt vele, hogy mindehhez az Egyesült Államok beleegyezése szükséges. Ugyanakkor Washington annak rendelte alá a Magyarországgal való viszonyának normalizálását, hogy Budapest eleget tesz-e a világszervezet követeléseinek. Mivel ez nem történt meg, az amerikai követ nem adta át megbízólevelét a magyar államfőnek. Edward Wailes már 1956 júliusában megkapta a magyar kormánytól, de csak november 2-án érkezett Budapestre és a forradalmi események miatt nem adta át megbízólevelét.

1957. február 13-án az ENSZ mandátumvizsgáló bizottsága az Egyesült Államok javaslatára nem döntött a magyar megbízólevél elfogadásáról, és ezt a döntést 22-én a Közgyűlés is elfogadta.¹¹

Másnap a magyar külügyminisztérium felszólította az Egyesült Államokat, hogy amennyiben Wailes nem adja át megbízólevelét, távozzék az országból. Ez néhány nap múlva megtörtént. Előállt tehát az a helyzet, hogy Magyarországot és az Egyesült Államokat is csak ideiglenes ügyvivő képviselte Washingtonban, illetve Budapesten. A diplomáciai kapcsolatok megszakítása mindkét fővárosban felmerült, de végül gyakorlati megfontolások miatt lemondtak róla.

1957 első felében mélypontra jutottak az amerikai–magyar kapcsolatok. Szinte semmilyen érintkezés nem volt a két ország között: amerikaiak nem utazhattak Ma-

9 Ld. NSC 5616/2. és Mrozinski feljegyzése Elmer B. Staatsnak. NSWDC Record N° 64 495.

10 A SD állásfoglalása Magyarországról a Nehru-látogatás alkalmára, 1956. dec. 11. NSWDC Record N° 64 709.

11 Ld. FRUS 1955–1957. XXV. 583.

gyarországra, magyar diplomatákat nem hívtak meg amerikai fogadásokra és a két ország megbízottjai csak a világszervezeten keresztül érintkeztek egymással – leszámítva azokat az alkalmakat, amikor egy-egy jegyzéket kellett átnyújtani, mint pl. 1957. május 25-én, amikor a magyar külügyminisztérium ily módon szólította fel a budapesti amerikai követséget, hogy csökkentse létszámát 21 diplomatáról 12-re és 13 adminisztratív dolgozóról 9-re.¹² Az intézkedést, melynek a követség eleget tett, a magyar elhárító szervek kezdeményezték.¹³

A két ország között gazdasági kapcsolat is alig volt: Magyarország nem kaphatott amerikai hitelt és alacsony szinten volt az áruforgalom is. A budapesti követség csak olyan termékek megvételét szorgalmazta, amelyeket „használni lehet”, és csak olyanok eladását tanácsolta, amelyekből a magyar nép profitálhat ugyan, de amelyek „alapvetően nem járulnak hozzá a rezsim talpon maradásához”. A kereskedelmi viszonyok újraértékelését csak arra az esetre javasolták, ha kedvező változás történik a rezsimen belül.¹⁴

Bár 1956 júniusában a magyar külügyminisztérium célul tűzte ki a két ország közötti követséget,¹⁵ Washington azonban csak jóval kisebb léptékű változtatást látott jónak. Az amerikai politikai célok – a magyar nép moráljának és törekvéseinek megőrzése, a liberális tendenciák bátorítása – végett Dulles külügyminiszter engedélyezte az utazási korlátozások enyhítését Magyarországra, a kelet-európai országok számára készített kulturális cseriprogramok kiterjesztését Magyarországra, a diplomáciai érintkezések csekély mértékű bővítését, de az informális kapcsolatokat továbbra is el kellett kerülni.¹⁶ A budapesti amerikai misszió vezetője ugyanis nem tartotta időszerűnek a diplomáciai viszony „normalizálását”, tehát a követséget, mivel ez véleménye szerint magával vonta volna a magyar ENSZ-megbízólevelé elfogadását és a gazdasági megkötések enyhítését, ugyanakkor semmi esélyt nem látott arra, hogy Magyarországon teljesüljenek az ENSZ határozatai. Tehát a normalizálás érdekében „a Nyugatnak teljesen meg kellene hátrálnia”.¹⁷ Amikor Bruno Kreisky az iránt érdeklődött a State Departmentben, hogy milyen feltételeket kellene a magyar kormánynak teljesítenie a magyar–amerikai viszony normalizálásához, a külügy az ENSZ határozatainak teljesítését, Wan herceg ENSZ-megbízott Magyarországra való beengedését, Mindszenty bíboros szabad eltávozását, a magyar nép iránti békülékenyebb magatartást jelölte meg feltételként – amelyeket a budapesti amerikai külképviselet is túlzottnak tartott.¹⁸

A változás első jelei először az amerikai politika tervezési szintjén 1957 novemberében mutatkoztak meg. A State Department Kelet-Európa Osztályának vezetője

12 Magyar Országos Levéltár (= MOL) Küm. USA tük. XIX–J–1–j 3. doboz 4/a 002 418.

13 Ld. *János Radványi*: Hungary and the Superpowers. Stanford, 1972. 31.

14 National Archives Washington D.C. (= NAWDC) Record Group (= RG) 59. 411. 6441/2–2557.

15 MOL Küm. USA tük. XIX–J–1–j 4. doboz 4/bd ikt. sz. n.

16 A SD utasítása az amerikai külképviseleteknek. 1957. dec. 5. NAWDC RG 59 864. 181/12–557.

17 Ackerson jelentése a SD-nek, 1957. okt. 29. NAWDC RG 59 611. 64/10–2957. Közli: FRUS 1955–1957. XXV. 679–684.

18 Ackerson a SD-nek, 1957. nov. 14. NAWDC RG 59 611. 64/11–1457.

felhívta a figyelmet, hogy a Kádár-rendszer kül- és belpolitikailag is konszolidálódóban van, és mivel a jelek szerint a nemzetközi szinten a forradalom kezd feledésbe merülni, ezért „szembe kell néznünk azzal, hogy valószínűleg nem valósíthatjuk meg azt a célunkat, hogy a közeljövőben nagyrészt a világ közvéleménye által gyakorolt nyomáson keresztül elérjük Magyarország liberalizálását”. Ezért a rugalmatlan politika feladását, rugalmasabb, realiztikusabb célok kitűzését javasolta Washington számára.¹⁹ Ezzel nagyjából egy időben a washingtoni magyar követség ügyvivője, Zádor Tibor is a magyarországi „ellenséges hadjárat” beszüntetése és a más nyugati országokkal való viszony megjavításának érdekében a magyar–amerikai viszony normalizálását szorgalmazta,²⁰ 1958 januárjában pedig a magyar külügyminisztérium előterjesztést készített a normalizálás céljából teendő kisebb jelentőségű lépésekről, így például az amerikai követség letartóztatott alkalmazottainak szabadon engedéséről, az Amerika-ellenes kampány mérsékléséről.²¹

A nemzetközi helyzet kedvezni látszott a pozitív irányú változásnak: Hruscov békeoffenzívát indított, és bár jelezte, hogy Kelet-Európa státusáról nem tárgyal, a Szovjetunió kivonta a csapatait Romániából és egy hadosztályt Magyarországról.

Magyarországon az MSZMP PB január 25-i ülésén megfogalmazódott az igény a kapitalista országokkal való viszony rendezésére, és második helyen szerepelt a külpolitikai feladatok között a magyarkérdés levétetése az ENSZ napirendjéről.²²

1958. április 2-án Sík külügyminiszter parlamenti nyilatkozatában arról beszélt, hogy a kormány kezdeményezéseket akar tenni a magyar–amerikai viszonyra vonatkozóan, május 8-án az amerikai ügyvivő tudtára adta, hogy a követcserére gondolt, de azt is elmondta, hogy *ezt az elképzelést jelenleg felfüggesztették*.²³ Ennek okául Sík azt jelölte meg, hogy nem fogadták el a magyar megbízólevelet a Genfi Tengerjogi Konferencián, és azzal, hogy Washington ENSZ-megbízottja, Wadsworth információt kért a letartóztatott magyar forradalmi vezetők sorsáról. Mint ahogy az ügyvivő rámutatott, mindkét esemény Sík nyilatkozata előtt történt. Sík a beszélgetés során azt is bevallotta, hogy a letartóztatott amerikai követségi alkalmazottak korábbi szabadon bocsátásában (majd egyikük vidékre deportálásában) a külügyminisztériumnak nem volt része.

Az a tény, hogy Sík a magyar kezdeményezés leállításáról informálta az amerikai ügyvivőt, annál is inkább meglepő, hiszen Gromiko szovjet külügyminiszter április 7-i Sík Endrével folytatott megbeszélései során tájékoztatást kapott az Egyesült Államokkal kapcsolatos magyar elképzelésekről a viszony normalizálására, melyekkel Gromiko egyetértett.²⁴ Az amerikaiak arra gyanakodtak, hogy Hruscov állította le a

19 FRUS 1955–1957. XXV. 685–690.

20 MOL Küm. XIX–J–1–j USA tük. 1. doboz 005 851.

21 MOL Küm. XIX–J–1–k USA admin. 11. doboz 4/b. ikt. sz. n.

22 Két összefoglaló a magyar–szovjet tárgyalásokról. Közli: Baráth Magdolna–Feitl István. Múltunk 1993. 4. sz. 165.

23 Ackerson jelentése a SD-nek. NSWDC RG 59 611–64/5–958.

24 Két összefoglaló i. m. 182–185.

magyar kezdeményezést, de a fentiek tükrében ez nyilvánvalóan helytelen feltevés volt. A Sík Endre által Ackersonnak elmondottak arra utalnak, hogy a háttérben a belügyminisztérium állhatott.

A magyar–amerikai viszony lassan javuló tendenciájának Nagy Imre és forradalmár társainak kivégzése vetett egyértelműen véget. A kivégzések óriási felháborodást okoztak Washingtonban, melynek az ottani vezetők hangot is adtak és nem haboztak a magyar diplomácia tudtára adni, hogy a kétoldalú viszony romlása Nagy kivégzése miatt következett be. Az amerikai diplomáciának kapóra jött az új lehetőség a magyarkérdés napirenden tartására az ENSZ-ben. Az amerikai külügyminisztérium illetékesei már július 11-én konzultáltak a washingtoni brit és francia nagykövettel a magyar megbízólevél elutasításáról azzal, hogy még a diplomáciai viszony megszakadását is vállalják.²⁵

Az MSZMP PB olyan stratégiát dolgozott ki az ENSZ XII. Közgyűlésére, mely szerint diplomáciai kampányt kellett indítani az Egyesült Államok magyarországi tevékenységének leleplezésére, majd a világszervezet Közgyűlésén be kellett jelenteni, hogy a kivégzésekkel véget értek a kivizsgálások és a jogi eljárások.²⁶ Az Amerika-ellenes kampány két részből állt. Egyrészt egy szóvivői nyilatkozatból, amelynek gerincét az Egyesült Államok Magyarország ellen folytatott ellenséges propagandájának bemutatása képezte. A szeptember 12-i sajtókonferenciát követően 20-án egy jegyzék került átadásra, melyben a magyar kormány javaslatot tett a kétoldalú viszony normalizálására, amennyiben az Egyesült Államok beszűnteti ellenséges propagandáját és magyarországi kémtevékenységét.²⁷ Az amerikai válaszigyzék két hónap (!) múlva érkezett meg, visszaautasította a magyar vádakokat és leszögezte, hogy a normalizálásra csak abban az esetben kerülhet sor, ha a magyar kormány betartja a békeszerződésben és az ENSZ-alapokmányban vállalt kötelezettségeit.²⁸

Mindeközben Washington lázas diplomáciai tevékenységet folytatott: azon igyekezett, hogy elutasítsa a magyar megbízólevelet. A külügyminisztérium annak ellenére döntött az elutasítás szorgalmazása mellett, hogy Kína ENSZ-képviselőnek helyzete megkövetelte, hogy 2/3-os többséget szerezzenek a Közgyűlésen. Bár nem volt biztos, hogy a szükséges többség garantálható lesz, eleinte úgy vélték, hogy még mindig jobb, ha megpróbálják elutasíttatni a magyar megbízólevelet, és kudarcot vallanak, mint ha meg sem próbálják.²⁹ Sík szeptember 22-i beszédében elmondta a jó előre kitervelt mondatot, mely szerint a bírósági eljárásokat lezárták és beszűntették.³⁰ Lodge nagykövet, a magyarkérdés napirenden tartásának fáradhatatlan képviselője bejelentette, hogy a forradalom további négy vezetőjét ítelték el néhány

25 A SD Politikai Tervező Osztályának feljegyzése, 1958. júl. 11. NAWDC RG 59 PPS Lot 60 D 216 Box 2, Wilcox.

26 *J. Radványi*: i. m. 42–43.

27 MOL Küm. XIX–J–1–j USA tük. 3. doboz 4/a 00 941/5.

28 Uo. A válaszigyzéket az Egyesült Államok nyilvánosságra hozta.

29 Wilcox feljegyzése Dullesnek, 1958. szept. 13. NAWDC RG 59 Lot 60 D 216 Box 1 Wilcox.

30 *J. Radványi*: i. m. 49.

nappal korábban. Ezzel a magyar diplomácia vereséget szenvedett, és a magyarkérdés a XIII. Közgyűlés napirendjére került. A State Department a megbízólevél elutasítását szorgalmazta, de nem Magyarország kizárása volt a cél, hanem az, hogy a világ figyelmét újból a magyarországi megtorlásokra irányítsa, és hogy lélektani vereséget mérjen a Szovjetunióra.³¹ Mivel azonban a nemzetközi politikai légkör nem kedvezett ennek a lépésnek és nem lehetett a 2/3-os többséget biztosítani – márpedig Tajvan benntartása a Biztonsági Tanácsban elkerülhetetlenné tette, hogy a magyarkérdésben 2/3-os többséget szerezzenek –, Washington végül letett a magyar megbízólevél elutasításáról. Ehelyett fennmaradt a korábbi formula: nem született döntés sem az elfogadásról, sem pedig az elutasításról. A Közgyűlés azonban elítélte a magyar kormányt a kivégzésekért és felkérte Sir Leslie Munrót, hogy tegyen jelentést az ENSZ határozatainak végrehajtásáról a tagországoknak.

1958 októberében a magyar–amerikai viszony újabb időzített bombája robbant: a Mindszenty-kérdés. Október 9-én elhunyt XII. Pius pápa. Még aznap délután az Egyesült Államok római nagykövetsége javasolta a State Departmentnek, hogy kezdeményezze (a Bíborosok Szent Kollégiumánál) Mindszenty Rómába rendelését a pápaválasztási konklávéra. Bár a külügy válasza nemleges volt, a képviselő az utasítás bevárása nélkül megtette a szükséges lépéseket.³² Miután a Vatikán elküldte a megfelelő utasítást Mindszentynek, Washingtonban döntés született, hogy amennyiben a magyar kormány engedélyezi a hercegprímás távozását, garanciát vállal arra, hogy a főpap nem vállal politikai szerepet. A magyar kormány azonban mereven elzárkózott a javaslatról, kifejtve, hogy a bíborosnak nyújtott menedékkal az Egyesült Államok megsérti a nemzetközi jogot, sőt saját diplomáciai gyakorlatát is, kiengedése, illetve büntetésének kérdése Magyarország belügyének tekintendő. Bár a jegyzék nem követelte Mindszenty kiadását, leszögezte, hogy a magyar kormány „az ügyet fokozott figyelemmel kíséri”.³³

A Mindszenty-kérdés rendezését ettől fogva az amerikai politika a kétoldalú viszony javításának elengedhetetlen feltételeként kezelte, tehát azzal, hogy a magyar kormány elszalasztott egy páratlan lehetőséget ennek a bonyolult – a Vatikán és Mindszenty egyetértését is igénylő – problémának a megoldására, meghatározatlan időre elodázta a magyar–amerikai kapcsolatok végleges rendezését.

Washington és Budapest viszonya 1958 végére ismét mélypontra jutott és négy évet kellett várni arra, hogy végleg felemelkedjék onnan.

31 Wilcox és Elbrick feljegyzése Murphynek, 1958. okt. 7. NAWDC RG 59 PPS Lot 60 D 216 Wilcox Box 1.

32 NAWDC RG 59 864. 413/10–2358.

33 MOL Küm. XIX–J–1–k USA admin. 11. doboz 4/b. ikt. sz. n.

DOKUMENTUMOK

1.

Külügyminisztérium, Washington, 1956. november 5.
R. V. Mrozinski¹ feljegyzése Elmer B. Staatsnak.²

Bizalmas.

Tárgy: Az Egyesült Államok taktikája a magyar helyzet tekintetében.

Nézetem szerint az Egyesült Államok számára két fő cselekvési lehetőség áll nyitva Magyarország tekintetében az elmúlt két-három nap eseményeinek fényében: (1) Az Egyesült Államoknak minden rendelkezésére álló eszközzel, mind nyíltan, mind más országok felhasználásával a lehető legnagyobb figyelmet kell fordítania a szovjet terrortaktikára a magyar nép ellen; (2) Az Egyesült Államoknak más szabad országokkal együttműködve gyors és összehangolt erőfeszítést kell tennie a magyar menekültek helyzetének könnyítésére mind Ausztriában, mind Jugoszláviában hosszú és rövid távon egyaránt.

A magyar hazafiak ellen alkalmazott szovjet terrortaktikát leleplező világméretű kampány alkalmas lehet arra, hogy bizonyos fokig gátat szabjon annak. A tények megerősítése sok esetben valószínűleg nem lesz lehetséges, de ez esetben nem akadályozza meg az anyagok gyors felhasználását. Valószínűleg a bécsi források a legalkalmasabbak az adatgyűjtéshez.

Maximális nyilvánosságot kell biztosítani az FBIS³-anyagoknak, úgymint a következőknek: 178-L, november 4., a szovjet parancsnok nyilatkozata a szolnoki szükségállapotról; 134-E, november 4., a dán kormányfő felhívása a szovjetekhez csapataik visszavonására Magyarországról; 145-A, november 4., a magyar szabadságállomás nagyon szemléletes segélyfelhívása a világ népeihez; és 146-L, november 4., a magyarországi szovjet beavatkozás Nenni által történt elítélése. Emellett hasznos lehet korábbi FBIS-anyagok felhasználása is azokról a hamis ígéretekről, amelyeket a szovjetek tettek a felkelőknek annak érdekében, hogy letegyék fegyvereiket.

Az Ausztriában és Magyarországon levő magyar menekülteket illetően rendkívüli alapon tanulmányt kell készíteni a menekülthelyzetről. 10 ezer menekültről tudok Ausztriában, de nincs adatom a jugoszláviai számról. Azonban az osztrák kormány már kérést intézett más nyugati kormányokhoz a menekültek áttelepítésében nyújtandó segítségért.

Titóra⁴ csöndes, de határozott nyomást kell gyakorolni, hogy a kezében levő emberekkel emberségesen bánjon, és esetleg javaslatot kell tenni azok Jugoszlávián kívül való letelepítésére. Az Egyesült Államok számára jó lehetőséget kínál a Titóra való nyomásgyakorlásra is, és amit maximálisan ki lehet használni, az a nemrég kötött 98 millió dolláros segélyegyezmény.⁵

National Security Archives Washington D.C. (= NSWDC) Record N° 64 495. Fénymásolat.

1 Mrozinski, nincs adat.

2 Staats, Elmer B., az Operations Coordinating Board (Tárcaközi Egyeztető Bizottság) végrehajtó titkára.

3 Foreign Broadcast Information Service – Külföldi Adások Információs Szolgálat.

4 Tito, Josip Broz (1892–1980), 1943 és 1953 között Jugoszlávia miniszterelnöke, 1953 és 1980 között Jugoszlávia elnöke.

5 A segélyt Eisenhower 1956. okt. 15-én engedélyezte.

2.

Beam¹ feljegyzése a Tárcaközi Egyeztető Bizottság részére
a magyarkérdésről. Részletek²

Bizalmas. 1956. november 7.

[...] *A Szovjetunió ellen irányuló intézkedések*

Nem javasoljuk, hogy felújítsuk a hidegháborút az intenzitásnak azon a fokán, amelyen a Sztálin-korszak utolsó időszakában volt. Természetesen nagyon is határozott lépéseket teszünk, hogy regisztráljuk a Magyarország ellen végrehajtott szovjet támadás miatti visszatetszésünket. Ez magában foglalja majd azt, hogy felfüggesztjük a kelet–nyugati csereprogram keretein belül utazó hivatalos küldöttségek fogadását, ill. kiküldését és azt, hogy nem látogatjuk a szovjet társadalmi rendezvényeket. Emellett rokonszenvvel fogadnánk azokat a lépéseket, amelyeket különböző országok szakszervezetei tennének, hogy nem kezelik a szovjet hajókat és árukat.

Másfelől nem kívánjuk tönkretenni azokat a kis eredményeket, amelyek a genfi konferenciából³ származnak. Így pl. szeretnénk, ha az *Amerika* magazin program folytatódna és hajlandóak lennének folytatni a korlátozott együttműködést a Szovjetunióval a Nemzetközi Geofizikai Év alkalmából. Hacsak a szovjet lépések nem válnak általánosan fenyegetőbbé, az lenne a legjobb, ha tartózkodnánk olyan drasztikus intézkedésektől, mint pl. a szovjet javak befagyasztása vagy a kereskedelmi embargó szigorítása stb.

NAWDC RG 59 S/S–NSC Files: Lot 63 D 351 NSC 5616. Series. Közli: Foreign Relations of the United States (= FRUS) 1955–1957. XXV. Eastern Europe. Washington D.C., 1990. 416–418. – Eredeti, géppel írt irat.

- 1 Beam, Jacob Dyneley (1908–) diplomata. 1955. jún. és 1957. szept. között a Külügyminisztérium Európa Főosztályának helyettes vezetője, 1957 és 1961 között az Egyesült Államok nagykövete Varsovában.
- 2 Az irat első része az ENSZ-ben, a segélyek és a propaganda terén hozandó intézkedések lehetőségeit tárgyalja.
- 3 A nagyhatalmak – Egyesült Államok, Szovjetunió, Nagy-Britannia és Franciaország – csúcstalálkozója 1955. júl. 18. és 23. között, ill. a fenti nagyhatalmak külügyminisztereinek 1955. okt. 27. és nov. 16. között megrendezett találkozója. Ld. *Borhi László: Az Egyesült Államok és a szovjet zóna. (1945–1990.) (Kronológia).* Bp. 1994. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 3.) 48–51.

3.

Bohlen¹ nézete a magyar helyzetről.
A State Department feljegyzése 1956. november 15.

Szigorúan titkos.

Csak a kijelölt címzett láthatja.

Míg Bohlen nagyrészt egyetért a bécsi² követség elemzésével a magyar helyzetről, nem ért egyet azzal a javaslattal, hogy keressük meg a szovjet kormányt egy olyan ajánlattal, miszerint ha az Egyesült Államok vagy az ENSZ felé azonnali, szilárd elkötelezettséget vállal a szovjet csapatok teljes kivonására 6 hónapon vagy egy éven belül, bizonyos elkötelezettségeket vállalunk, mint pl. egy közbülső magyar kormány elismerése és a magyar gazdaság közös erővel történő újjáépítése. Bohlen rámutat, hogy még ha lehetne is bízni egy, a szovjet csapatok kivonását kilátásba helyező ígéletben, a javaslat meglehetősen hosszú időt adna a Szovjetunióknak és a bábkormányoknak a kommunista rezsim konszolidálására és egy szóba jöhető kommunista-

ellenes vezetés likvidálására. Egy olyan felajánlás, hogy elismerünk „bármilyen magyar kormányt” úgy tüntetné fel az Egyesült Államokat, mint amely részt vállal ebből. Bohlen nem tanácsolja, hogy mindenfajta kapcsolatot utasítsunk el az új „kormányral”, amely majd felszínre kerül, de azon a véleményen van, hogy ezt a kérdést a továbbiak tükrében kell majd eldönteni.

A magyar fejlemények általános irányát tekintve Bohlen kijelenti, hogy míg Kelet-Európában egy újabb zendülés esetén feltétlenül számítani lehet kegyetlen elnyomó intézkedésekre, de nem hiszi, hogy a szovjetek visszatérhetnének a sztálinista uralomhoz, vagy hogy egy ilyen irányvonalat fontolgatnának. Úgy gondolja, hogy a szovjetek a nemzeti kommunizmust támogatják majd Magyarországon, miközben bebiztosítják a kommunista rendszer fennmaradását, hogy a lengyelhez hasonló fejleményeket érjenek el. Bohlen egyetért Thompssonnal,³ hogy felül kellene vizsgálnunk az egész kelet-európai helyzetünket, felismerve, hogy a jelen körülmények között a nemzeti kommunizmus bátorítása, és nem a fegyveres felkeléseké látszik a legjobb lehetőségnek az érintett népek számára, hogy visszanyerjék függetlenségüket és szabadságukat.

NSWDC Record N° 65 288. Fénymásolat.

-
- 1 Bohlen, Charles (1888–1959), 1953 és 1957 között az Egyesült Államok moszkvai nagykövete.
 - 2 A bécsi amerikai nagykövetség 1956. nov. 11-én kelt 1268. sz. távirata. Ld. FRUS 1955–1957. XXV. 430–432. Eszerint javasolni lehetne a moszkvai vezetésnek, hogy átmeneti megoldásként Washington a szovjet csapatok kivonásáig elismerne bármely felállításra kerülő magyar kormányt, részt vállalna a magyar gazdaság talpraállításában, nem kötne katonai szerződést a magyar kormánnyal, amennyiben Moszkva garanciát vállal, hogy 6 hónap-egy éven belül kivonja csapatait Magyarországról.
 - 3 Thompson, Llewellyn E., Jr. (1904–1972), 1955 és 1957 között az Egyesült Államok bécsi, 1957 és 1962 között moszkvai nagykövete. A fenti távirat szerzője.

4.

Az Egyesült Államok átmeneti politikája a lengyelországi és a magyarországi események kapcsán. Részletek¹

NSC 5616/2.

Szigorúan titkos 1956. november 19.

Általános megfontolások

1. A Lengyelországban és Magyarországon lezajlott nagy horderejű események szükségessé teszik a helyzet felmérését és a jelenlegi amerikai irányvonalak, célok és politikai alternatívák mérlegelését ezeknek az országoknak a tekintetében. Kezdeti célunk a csatlós térségben az volt, hogy első lépésként a teljes nemzeti függetlenség irányában bátorítsuk „nemzeti” kommunista kormányok létrejöttét. Míg ezek az országok szoros politikai és katonai szövetségben lehetnek a Szovjetunióval, a korábbihoz képest jelentős mértékben nőhet a szuverenitásuk saját ügyeik intézésének tekintetében, az első fázisban főleg belügyeik tekintetében. [...]

Magyarország

5. A magyarországi fejlemények jelentős mértékben eltérnek a lengyelországiaktól. Magyarországon a lengyelhez hasonló nacionalista megmozdulásból a magyar kormány által a nehézség első óráiban behívott szovjet csapatok intervenciója váltotta ki a nemzeti felkelést. Az emberek ezt követő követelése a kormánnyal szemben messze túlmentek az eredeti követeléseken és nemcsak antikommunistává, hanem szovjetellenessé is váltak. Nagy alatt a magyarok a mérsékelt reformprogramtól eljutottak odáig, hogy a Nagy-kormány bejelentette

Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből és az ENSZ-hez fordult segítségért a szovjet csapatok kivonása és a magyar függetlenség elismerése érdekében.²

6. November 9-én a szovjet kormány felújította erőfeszítéseit a magyar felkelés elfojtására azért, hogy Kádár vezetésével új bábkormányt ültetett hatalomra és azzal, hogy a korábbi-nál jóval nagyobb katonai erőt vetett be. A szovjet reakció az ENSZ intézkedéseire és az elnök november 9-i felhívására Bulganyin miniszterelnökhöz³ világossá tette, hogy a Szovjetunió kész akár fegyveres erővel is fenntartani pozícióját.⁴ A Kádár-rezsim visszatért a szerény reformprogramhoz, beleértve azt az ígéretet, hogy tárgyalni fog a szovjet erők kivonásáról, miközben kinyilvánítja, hogy a Szovjetunióval való politikai és katonai szövetséget fenn kell tartani.

7. A szovjet katonai alakulatok közvetlen bekapcsolódása a magyar lakosság elleni harcba, a szovjet katonai beavatkozás veszélye Lengyelországban arra utal, hogy legalábbis azokban az országokban, ahol szovjet csapatok állomásoznak, a Szovjetunió kész felhasználni fegyveres erejét egy nem kommunista kormány hatalomra kerülésének megakadályozására, vagy meggátolni egy kommunista kormányt abban, hogy megváltoztassa a Szovjetunióval való szoros katonai-politikai szövetség politikáját. Lengyelország esetében Moszkva látszólag hajlandó volt bármennyire vonakodva is elfogadni egy olyan kommunista kormányt, amely miközben hű marad katonai és politikai szövetségi viszonyához a Szovjetunióval, érvényre juttatja „nemzeti függetlenségét” és azt a jogát, hogy a saját útján jusson el a kommunizmushoz.

Politikai konklúziók

8. A lengyel és a magyar események rávilágítottak mind a Szovjetunió, mind pedig a világ többi része számára, hogy a szovjet fennhatóság fenntartása Kelet-Németországban és Kelet-Európában a szovjet csapatok jelenlététől függ abban a térségben. Ezért az Egyesült Államoknak az az érdeke, hogy megfelelő indítékokkal és kényszerekkel bátorítson olyan fejleményeket, amelyek elvezethetnek a Kelet-Európában lévő szovjet erők csökkentéséhez és kivonásához.

9. Valószínűtlennek látszik, hogy olyan amerikai lépések, amelyek nem érik el a nyílt katonai intervenció, vagy az arra történő nyilvánvaló felkészülés szintjét, olyan szándékos lépésekre készítenék a Szovjetuniót, amelyek, nézete szerint megfoghatóan növelnék az általános háború veszélyét. Az a tény, hogy a Szovjetunió gyanakvással szemléli az Egyesült Államok politikáját, valamint a jelen körülmények, amikor a szovjet csapatok mozgásban vagy harckészültségben vannak, nyilvánvalóan növeli a valószínűségét az olyan lépések és ellenlépések sorozatának, amelyek háborúhoz vezethetnek.

10. A jelenlegi helyzetben az Egyesült Államok és más baráti kormányok lépéseinek arra kell irányulniuk, hogy segítsék és bátorítsák azokat az erőket a csatlós országokban, amelyek az amerikai célok megvalósítása felé hatnak anélkül, hogy olyan ellenintézkedéseket váltanának ki, amelyek a „liberalizáló” befolyások elnyomásához vezetnének.

Politikai alternatívák [...]

Magyarország

16. Közvetlen célunk azoknak a durva szovjet intézkedéseknek a beszüntetése, amelyek az elnyomásban és a megtorlásban nyilvánulnak meg, és ennek érdekében alkalmazni kell minden megfelelő nyomást a Szovjetunió ellen, beleértve az ENSZ-lépéseket, miközben biztosítanunk kell a Szovjetuniót, hogy sem Magyarországot, sem a többi csatlóst nem tekintjük lehetséges katonai szövetségesnek. Ezek a megfelelő intézkedések igények szerint a következők lehetnek:

a) Állandó nyomást kell gyakorolni a Szovjetunióra az ENSZ-ben és másutt, hogy tartsa be az ENSZ 1956. november 4-i határozatát.

b) Kezdeményezni vagy támogatni kell olyan lépéseket az ENSZ részéről, melyek célja, hogy szabad választásokat tartsanak Magyarországon a világszervezet égisze alatt, amint helyreállt a rend és a törvényesség.

c) Abban az esetben, ha a Szovjetunió továbbra sem tartja be az ENSZ határozatait, mérlegelni kell a következőket:

(1) Kezdeményezni vagy támogatni kell, hogy az ENSZ tagállamai embargó alá helyezték a Szovjetunióval folytatott kereskedelmet.

(2) Olyan ENSZ- vagy ENSZ-en kívüli országokkal közösen végrehajtandó, ill. egyéni kezdeményezésen alapuló intézkedést kell kezdeményezni, amely a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok megszakításához vezet.

17. Mérlegelni kell, hogy tanácsos lenne-e az ENSZ-ben vagy másutt javaslatot tenni Magyarországnak az osztrák modell alapján történő semlegesítésére.

18. Életben kell tartani azokat a reformra vonatkozó ígéreteket, amelyeket a magyar népnek tettek, amelyek előmozdítják az amerikai célokat, ideértve a szovjet erők teljes kivonását Magyarországról.

19. Azonnali segély került felajánlásra a magyar nép számára egészségügyi, élelem és más ellátmányok formájában a megfelelő csatornákon keresztül és továbbra is rendelkezésre kell állniuk az igények kielégítésére, amíg a rendkívüli helyzet tart.

20. Ha egy olyan kormány kerül hatalomra, amely legalább olyan független, mint a lengyelországi:

a) Fel kell készülni, hogy magyar kérésre szerény mértékű gazdasági és technikai segítséget lehessen rendelkezésre bocsátani, hogy a magyarok alternatívát kapjanak a Moszkvától való teljes függéssel szemben.

b) Növelni kell a Magyarország és az Egyesült Államok közötti cserekapcsolatokat gazdasági, tudományos és kulturális téren, az NSC 5607. keretein belül.

c) Katasztrófasegélyt kell nyújtani, elsősorban Budapest számára.

d) Megfelelő lépéseket kell tenni a magyar kereskedelem nyugati átorientálására és sürgetni kell a nyugat-európai országokat, különösképpen Nyugat-Németországot és az Egyesült Királyságot, hogy biztosítsanak gazdasági segélyt és kereskedelmi lehetőséget.

21. Bátorítani kell az osztrákokat, hogy tartsák fenn azt a kinyilvánított politikájukat, hogy menedéket adnak azoknak a magyaroknak, akik igényt tartanak rá. Segítséget kell nyújtani az osztrákoknak, hogy kezelni tudják a növekvő számú magyar menekült által jelentett kihívást amerikai forrásokból származó pénzügyi és más anyagi segélyekkel; bátorítani kell az ENSZ-et és más baráti kormányokat az együttműködésre. Amennyiben jelentős számú magyar kér menedéket Ausztriában, az Egyesült Államoknak és más baráti kormányoknak sürgősen mérlegelniük kell a róluk történő azonnali gondoskodást és gyors letelepítésüket. Bátorítani kell a jugoszláv kormányt, hogy adjon menedéket a Jugoszláviába átlépő magyaroknak és hogy működjön közre a gondozásukra és letelepítésükre irányuló nemzetközi intézkedésekben.

Általános

22. Elsődleges fontosságú azoknak a propagandalehetőségeknek az egész világon történő kiaknázása, amelyeket a közelmúlt lengyelországi és magyarországi eseményei kínálnak.

23. A Tervező Bizottság⁵ sürgősen lásson hozzá azoknak a politikai lehetőségeknek és intézkedéseknek a tanulmányozásához, amelyek elősegíthetik vagy előidézhetik a szovjet csapatok kivonását Kelet-Németországból és Kelet-Európából.

24. Amikor a térség fejleményeit kellően fel lehet majd mérni, a fejlemények tükrében felül kell vizsgálni az „Egyesült Államok politikája a kelet-európai szovjet csapatlósok felé”

(NSC 5608/1.)⁶ és az „Egyesült Államok politikája Jugoszlávia felé” (NSC 5601.) elnevezésű dokumentumokat.

25. A jelenlegi kormányzati mechanizmusokon belül sürgősségi alapon fel kell mérni a többi európai csatlós helyzetét, hogy ki lehessen dolgozni a terveket és meg lehessen határozni az Egyesült Államok politikai lehetőségeit arra az esetre, ha az elkövetkezőkben sikeres vagy sikertelen forradalmakra vagy felkelésekre kerülne sor azokban az országokban, amelyek a Szovjetunió irányításától való eltávolodás jeleit mutatják.

NSWDC Record N° 59 057. Fénymásolat. Közli: FRUS 1955–1957. XXV. 462–469. Eből hiányzik a „politikai konklúziók” rész 10. bekezdése.

1 A Lengyelországra vonatkozó részeket nem közöljük.

2 1956. nov. 1.

3 Bulganyin, Nyikolaj Alekszandrovics (1895–1975) 1948-tól az SZKP PB tagja, 1955 és 1958 között a Szovjetunió miniszterelnöke.

4 Eisenhower 1956. nov. 4-én Bulganyinhoz intézett üzenetében kérte a szovjet csapatok kivonását Magyarországról, hogy „a magyar nép élvezhesse az ENSZ alapokmánya által megerősített emberi jogokat és alapvető szabadságjogokat.” Ld. FRUS 1955–1957. XXV. 390–392.

5 A Nemzetbiztonsági Tanács Tervező Bizottsága.

6 Ld. FRUS 1955–1957. XXV. 216–221.

5.

A Külügyminisztérium állásfoglalása Magyarországról a Nehru-látogatás alkalmára. Részletek¹

Bizalmas 1956. december 11.

Nev D-6.

Készítette: Hill, Anderson, Freer, Jones, Rountree, Beam.²

Javaslat az Egyesült Államok állásfoglalására

1. Az Egyesült Államokat megdöbbenették a közelmúlt eseményei Magyarországon, ideértve a magyar nép szovjetek általi kegyetlen elnyomását, Nagy Imre elrablását, a tömeges deportálásokat és azt, hogy a magyar, ill. a szovjet kormány nem engedi be az ENSZ megfigyelőit.

2. Az Egyesült Államok nem kíván új szövetségesre lelteni Magyarországon. Valójában készek lennének elfogadni bármilyen olyan kormányt Magyarországon, amely független és élvezi népe támogatását. Ennek a kormánynak nem kellene megszakítania gazdasági, kulturális vagy politikai kapcsolatait a Szovjetunióval, vagy a Szovjetunióval szemben állást foglalnia. Az Egyesült Államok kész gondos megfontolás tárgyává tenni a Magyarország semlegesítésére vonatkozó javaslatokat. Ezek a javaslatok az osztrák példát tükrözik.

3. A magyarkérdés bármilyen megnyugtató megoldásának a következő elemeket kell tartalmaznia: (a) egy olyan kormányt, amely nem tartozik Moszkva irányítása alá, és amely élvezzi a magyar nép támogatását; (b) az új kormány részéről hajlandóságot arra, hogy aláveti magát az ENSZ azon határozatainak, amely ENSZ-megfigyelők bebocsátására szólít fel; és (c) egy olyan bejelentést a Szovjetunió részéről, amely szerint kategorikusan beleegyezik abba, hogy visszavonja csapatait Magyarországról. Az új kormány támogatása céljából az ENSZ-nek ki kell nyilvánítania hajlandóságát arra, hogy támogat egy Magyarország segélyezését és helyreállítását célzó programot.

4. Indiának kritikus szerepe lehet a jelenlegi helyzetben. Nézetünk szerint még fennáll a lehetőség a Szovjetunió meggyőzésére arról, hogy az ország legjobb érdekeit az szolgálja, ha beszünteti katonai beavatkozását Magyarországon. Az Egyesült Államok szívesen venné India segítségét ebben. [...]

-
- 1 A kimaradó rész az indiai fél várható álláspontját tárgyalja a magyarországi fejlemények kapcsán.
- 2 Hill, Robert B., 1956. márc. és 1957. jún. között a Külügyminisztérium Kongresszusi Kapcsolatok Osztályának vezetője.
Anderson, Dillon, 1955. ápr. és 1956. szept. között Eisenhower elnök különleges nemzetbiztonsági tanácsadója, majd az elnök konzulense.
Freers, Edward L., 1956 júliusától a Külügyminisztérium Európa-osztálya Kelet-Európa-álosztályának vezetője.
Jones, nincs adat.
Rountree, William M., 1956 augusztusától a Külügyminisztérium Közép-Kelet-, Dél-Ázsia- és Afrika-főosztályának helyettes vezetője.

6.

Áttekintés a magyar–amerikai kapcsolatok helyzetéről. Budapest távirata a State Departmentnek 1957. október 29.

Titkos.

N° 250.

Tárgy: Az Egyesült Államok Magyarország-politikájának áttekintése.

A követség október 11-i, 217. sz., 218. sz. és 219. sz. távirataiban¹ javaslatokat tett az Egyesült Államoknak a Kádár-rendszer iránti politikájára, különös tekintettel a kulturális csereprogramokra és a magyar állampolgároknak az Egyesült Államokba történő utazására. Ennek a táviratnak az a célja, hogy kissé kiterjessze ezeket a gondolatokat a fennálló magyar kormányvaló politikai kapcsolatokra is.

Miután az 1956. októberi forradalom kezdeti sikereket ért el és a belső kommunista erők képtelenek voltak leküzdeni a felkelést, ill. hatalmon tartani egy Moszkvához kötődő és annak alárendelt kormányzatot, a Kreml intézkedéseket tett a forradalom nyílt elfojtására és Kádár János bábkormányának a hatalomra juttatására. Mivel Magyarországon idegen csapatok harcoltak, amelyek erőszakkal fosztották meg a magyar népet a jogaitól, az ENSZ több, a Szovjetuniót elítélő határozatot hagyott jóvá, az Egyesült Államok (néhány más országgal együtt) nem létesített „normális” viszonyt a Kádár-rendszerrel, elkészítették a „Különleges Bizottság jelentését” a Magyar Kérdésről” és a Közgyűlés Rendkívüli Megbízottjaként kijelölték Wan herceget,³ hogy érvényt szerezzen az ENSZ határozatainak.

A sajtó, ill. a külügy 1957. szeptember 28-i 135. sz. távirata utalásokat tartalmazott arra, hogy Wan herceg az ENSZ-ben találkozott a szovjet és a magyar külügyminiszterrel. A magyar külügyminisztérium sajtótisztviselője az október 12-i sajtókonferencián egy Wan herceg magyarországi látogatásának lehetőségét firtató kérdésre azt válaszolta, hogy „Wan herceg nem magánszemélyként kíván Magyarországra jönni. Saját kérésére felkereste Horváth Imre magyar külügyminisztert⁴ és beutazási engedélyt kért Magyarországra, hogy az ENSZ Közgyűlésének utasítása alapján vizsgálatot folytathasson. Horváth Imre válaszában elmondta, hogy mivel a magyar kormány is az ország belügyeibe való beavatkozásnak tekinti az ENSZ-megfigyelők Magyarországra küldését, ugyanebből az okból kifolyólag Magyarország szabad és független ország lévén nem adhat neki beutazási vízumot.” A követség nem tudja, hogy milyen további lépésekre készül Wan herceg.

Amennyire a követség meg tudja ítélni, semmilyen jele nincs annak, hogy a Kreml Magyarország-politikája enyhült volna, sem pedig annak, hogy a Kádár-rendszer megenyhült volna azok iránt, akik részt vettek a forradalomban, vagy nem szimpatizálnak a jelenlegi rendszerrel és annak függőségével a Kremltől.

Augusztusban és szeptemberben több ezer embert érintő letartóztatási hullám volt. A rezsim durva támadást intézett az ENSZ és Közgyűlés ellen a XI. Közgyűlés záróülésének idején. Ebben az időszakban a sajtó kevesebbet foglalkozott a perekkel, amelyek azonban ismét rendszeresen napirendre kerülnek és a politikai letartóztatások újból hétköznapi eseményekké váltak. A rendszer magas beosztású tisztségviselői folyamatosan „kemény” hangvétellű beszédekkel tartanak, a legutóbb a miniszterelnök tartott ilyen szónoklatot röviddel Pekingből,⁵ ill. Moszkvából történt hazatérte után a pártaktivisták október 11-i konferenciáján.

Ami a Kreml politikáját illeti, a követség úgy ítéli meg a nemzetközi híreket, hogy az oroszok ismét keményvonalas politikát folytatnak a Nyugattal szemben, és arra az álláspont-ra helyezkednek, hogy egy szocialista berendezkedésű ország liberalizálása óhatatlanul hátrálra ítéli annak az országnak a szocialista törekvéseit. Úgy tűnik, hogy a Kreml figyelmét teljes mértékben leköti a közel-keleti helyzet, a műhold és a ballisztikus rakéták kérdése,⁶ ezért még arra sem hajlandó, hogy akár csak fontolóra vegye Magyarország, ill. a többi kelet-európai csatlós iránti politikáját. A közelmúlt varsói fejleményei valószínűleg még inkább megerősítették azt a feltevést, hogy a belső szigor csökkentése ezekben az országokban egyet jelent Pandóra szelencéjének felnyitásával és katonai elkötelezettséget, valamint folyamatos politikai figyelmet és ellenőrzést tenne szükségessé, amelyet a Kreml jelenlegi más irányú elfoglaltságai miatt nem engedhet meg magának. Az a tény, hogy feltöltötték a magyarországi orosz hadosztályokat, ellátták őket T-54-es tankokkal és ehhez hasonló fegyverekkel, valamint az, hogy a csapatok és felszerelések hadrafoghatóságát magas szintre emelték, arra utal, hogy a Szovjetunó a jelen pillanatban nem tűr el további változtatásokat vagy kellemetlen eseményeket ebben az országban. Bár a követség figyelemmel kíséri a kelet-európai politikai horizontot, eddig nem sikerült olyan fénysugarat felfedeznie, amely arra utalna, hogy a közeljövőben csökkenne a nyomás a kommunista ideggócokra, különösen arra a politikára, amelyet a Kreml közvetlenül, ill. helyi instrumentumán, a Kádár-rezsimen keresztül folytat Magyarországon. Különösen a XI. Közgyűlésen, a magyarkérdés utolsó vitája előtt merült fel az a lehetőség, hogy a Kreml esetleg változtatásokat eszközöl a magyar rezsim felső vezetésében. Mivel akkor, amikor ez kedvezően befolyásolhatta volna a magyarkérdésről történő szavazást (mármint az oroszok javára), ez nem történt meg, és mivel úgy tűnik, hogy Kádár hatalma megszilárdulóban van, aligha van okunk arra gondolni, hogy a közeljövőben jelentős változtatásra kerül majd sor. Ezzel együtt felmerül a kérdés: ki léphetne Kádár helyére, aki az oroszok számára is elfogadható lenne, és egyúttal vonzó lehetne azoknak az országoknak és népeknek a számára is, amelyek bírálják az oroszok kényszerű beavatkozását Magyarországra belügyeibe? A követség nem lát ilyet Magyarország jelenlegi politikai garnitúrájában.

Wan herceg missziójának gyors sikeréhez és Oroszország álláspontjának megváltozásához Magyarország tekintetében kevés reményt fűzhetünk. Ha elemzésünk a jelenlegi helyzetről és az ENSZ legújabb erőfeszítéseinek várható kimeneteléről pontos, akkor helyénvaló lenne, ha a külügy és a követség közösen elemeznék, hogy szükséges-e megváltoztatni a jelenlegi rendszer iránti politikánkat. A három referencia-táviratban a követség már tett néhány kisebb jelentőségű javaslatot. Tanácsos volna azonban a jelenlegi magyar kormánnyal fenntartott diplomáciai kapcsolataink szélesebb körét végiggondolnunk, annak érdekében, hogy megállapítsuk, szükséges lenne-e változtatásokat eszközölnünk annak ellenére, hogy a közeljövőben aligha várható ugyanez az oroszok részéről.

A rezsim és a budapesti missziók közötti feszültség már valamelyest csökkent. Az amerikai követség tekintetében ezt a tendenciát az váltotta ki, hogy Wailes (aki nem adta át megbízólevelét a magyar államfőnek) eltávozott, és az újonnan érkezett beosztott⁷ (akit a rendszer nézete szerint nem „fertőzött meg” a forradalommal való közvetlen kapcsolat, vagy az arról való ismeret) hozzálátott ideiglenes ügyvivői teendőinek az ellátásához. Továbbá elhatározásra került, hogy a legtöbb nyugati misszióvezető elfogadja a külügyminiszter meghívását egy július 2-án sorra kerülő fogadásra és egy nem propaganda jellegű film vetítésére, valamint, hogy a külügyminisztert és néhány külügyminisztériumi beosztottat meg kell hívni a július 4-e, ill. más nemzeti ünnepek alkalmából adott fogadásokra. Kisebb mértékben bővültek a nyugati külképviseletek és a Külügyminisztérium közötti kapcsolatok, de ez minimális maradt és szigorúan a rezsim és az egyes képviseletek közötti konkrét problémákkal kapcsolatos eljárásokra korlátozódott. A külügyminiszter nem jelent meg a július 4-i ünnepségen és a rezsim nem tett különösebb erőfeszítéseket arra, hogy kihasználja vagy felerősítse a Nyugat óvatos közeledését, attól eltekintve, hogy gyakoribbá váltak a kulturális eseményekre szóló meghívók és a korábbinál intenzívebbek a magyar vezérkar és a NATO-tagországok katonai attaséi közötti kapcsolatok. Mivel azonban egyrészt a sajtó és a felső vezetés folytatja virulens Nyugat-ellenes támadásait, a nyugati missziók magyar alkalmazottainak letartóztatása sem fejeződött be, másrészt viszont nyilvánosságra hozták az ENSZ jelentését Magyarországról és a XI. Közgyűlés záróülése határozatot hagyott jóvá, folytatódik a nyugati diplomáciai missziók és a Kádár-rendszer közötti merev viszony – ez a helyzet valószínűleg csak akkor fog enyhülni, ha egyik vagy másik fél határozottan változtat politikáján. Az ilyen helyzetek azonban ritkán szoktak változatlanul maradni, ezért fennáll az a lehetőség, hogy a két fél közötti viszony tovább fog romlani, amennyiben nem kerül sor orvosló intézkedésekre.

A Kádár-rendszert csak egyetlen dolog elégítené ki a Nyugat részéről: ha „normális diplomáciai kapcsolatokat” létesítene vele. Részünkről ez azt jelentené, hogy követet kellene ki neveznünk erre a követségre. Azt is jelentené, hogy rendszeres hivatalos és társadalmi kapcsolatokat kellene létesítenünk az itteni kormánnyal és a fennálló problémákat a szokásos diplomáciai csatornákon keresztül kellene rendeznünk. Jelentené továbbá, hogy el kellene fogadni a magyar küldöttség megbízólevelét az ENSZ-ben és feltehetőleg azt, hogy valamilyen módon semmissé kellene nyilvánítani a XI. Közgyűlés által a Szovjetuniót és Magyarországot elítélő határozatok által előirányzott intézkedéseket. Azt is jelentené, hogy enyhíteni kellene a Magyarország és a Nyugat között érvényben lévő kereskedelmi korlátozásokat, bár valószínű, hogy ez nem lenne elengedhetetlen feltétel, és az idő, a fellendülés és más területek (politikai, kulturális, utazás stb.) kikezdekhet majd a gazdasági restriktciókat.

Mit lennének hajlandók az oroszok (akik végső soron meghatározzák a magyar politikát) *quid pro quo* alapon felajánlani ezeknek a Nyugat által kínált engedményeknek egy részéért (végül az összesért)? Ami az Egyesült Államokat illeti, a következő változtatásokról lenne szó: (1) azoknak a követségen dolgozó magyar személyeknek a szabadon bocsátása, vagy bíróság elé állítása, akik jelenleg börtönben vannak, továbbá a személyzet molesztálásának bezüntetése; (2) a követség személyzetére vonatkozó létszámkorlátozás feloldása; (3) a kulturális cserék és az utazási korlátozások liberalizálása és (4) Mindszenty bíboros ügyének⁸ a kielégítő rendezése.

Ami azonban a nyugati hatalmakat általában illeti, a kapcsolatok javulásának az az előfeltétele, hogy az ENSZ különféle elítélő határozatait legalább bizonyos fokig ki kell elégíteni, és az ország iránti orosz politikának határozottan meg kell változnia. Fent már utaltunk rá, hogy a követség nem látja jelét annak, hogy a Kreml hajlandó lenne észrevehető változtatásokat végrehajtani Magyarországon, vagy Magyarország iránti politikájában. Ha enyhítene a nyomáson – akár a fent említett nyugati engedmények ellenében –, azzal a kockázattal járna, hogy bátorítást adna a magyar népnek, melynek (a követség megfontolt véleménye szerint)

döntő többsége alapvetően orosz-, ill. vadul kommunistaellenes és mélységesen elégedetlen a kommunista kormányzás és az orosz uralom alatt lévő országuk helyzetével. A jelenlegi kilátások szerint tehát a Magyarországgal való viszonyunk normalizálása érdekében a jelenlegi kelet–nyugati feszültségek közepette a Nyugatnak, illetve azoknak az országoknak, amelyek az ENSZ-ben arra szavaztak, hogy elítéljék az oroszok magyarországi beavatkozását, szinte teljesen meg kell majd hátrálniuk.

A jelenlegi helyzet természetesen a Nyugat számára is hátrányos. A kormánnyal való normális kapcsolat hiánya rendkívül megnehezíti a nyugati fővárosok számára, hogy megfelelően tájékozódjanak a kommunista világ eme fontos részének a gondolkodásáról és politikájáról. Nincs mód a gondolatok cseréjére és arra, hogy esetleg mérséklő befolyást gyakoroljunk (amely bevallottan csak hosszú távú lehetőség). Pusztán a kapcsolatok hiánya, a nyugati missziók budapesti jelenléte ellenére is irritáló tényező és kétségkívül olyan intézkedésekre kényszeríti a kormányzatot, amelyeket máskülönben esetleg nem tenne meg. Végül, a rezsimmel szembeni „front” azt eredményezi, hogy bosszantó, de valóban bénító intézkedéseket hoz a nyugati missziók ellen, így pl. nyomást gyakorol, letartóztatja a helyi személyzetet és korlátozza a képviseltek létszámát, ill. tevékenységét.

Az Egyesült Államokkal szemben teljes mértékben érvényesülnek a korlátozások, hiszen minket tekintenek az ENSZ-offenzíva kezdeményezőinek. Hivatalos vagy nem hivatalos kontaktusunk a magyarokkal majdnem a nullára csökkent. Drasztikusan csökkentették a személyzet magyar és amerikai tagjainak számát, és a megmaradt magyarokra állandó zaklatás és nyomás nehezedik. Ráadásul meg kell birkóznunk az épületünkben menedéket kapott Mindszenty ügyével, ami a támadások állandó célpontja, és nagy irritációt okoz a Kádár-rendszer számára. E hátrányok miatt nyilvánvalóan kívánatos lenne a javulás minden lehetőségét feltárni. Már fent utaltunk rá, hogy a követség jelenleg nem képes olyan politikát javasolni, amely alkalmas lenne a kívánt cél megvalósítására. A tény az, hogy Budapest kommunista politikáját Moszkvából diktálják, és a Kreml jelenlegi elkötelezettségeinek, valamint annak fényében, hogy amennyire csak lehet, fenntartsa a *status quó*t Kelet-Európában és főleg Magyarországon, ez a politika minden bizonnyal változatlan marad. A javulásra az lenne az egyetlen esély, ha teljesen meghátrálnánk, de a mostani nemzetközi feszültségek közepette még ennek a lépésnek a megtétele esetén is komolyan kétséges, hogy érezhető javulás történne-e a Magyarországgal vagy a Szovjetunióval való viszonyunkban.

Ezért a követség azt javasolja, hogy a Magyarországgal és a Szovjetunióval (ami a Magyarországhoz fűződő viszonyt illeti) meglévő kapcsolatainkat a jelen időszakban ne módosítsuk. Javasoljuk, hogy várjuk meg, milyen fejleményeket hoz Wan herceg küldetése, abban a reményben (ami bevallottan nem túl kecsegtető), hogy erőfeszítései a magyar helyzet mérsékelt enyhülését eredményezik majd. Ha az enyhülés bekövetkezik, akkor késznek kell lennünk, hogy azonnal kihasználjuk a lehetőséget – a többi NATO-országgal együtt – az akkor hatalmon levő budapesti kormánnyal szemben. A követség sajnálattal tapasztalja a két ország álláspontjának merevségét, de belátja, hogy a jelen helyzetet Magyarországon kívüli erők határozzák meg, és semmi értelme nem lenne a szélesebb és pillanatnyilag fontosabb nemzetközi megfontolásokkal szemben megkísérelni az itteni helyzet módosítását.

Garret G. Ackerson, Jr. s. k.

NAWDC RG 59 611–64/10–2957. Géppel írott eredeti irat. Közli: FRUS 1955–1957. XXV. 679–684.

1 A 217. sz. táviratban az Egyesült Államok budapesti követsége javasolja, hogy a Kádár-rendszer konszolidálásának következtében felül kell vizsgálni Washington politikáját Magyarország iránt, elsősorban kulturális téren, ill. az utazási korlátozásokat illetően. 218. sz. táviratában a követség a kultu-

- rális kapcsolatok lépésről lépésre történő informális fejlesztését javasolja, a 219. sz. táviratban pedig azt, hogy engedélyezzék az amerikai állampolgárok magyarországi utazását, hogy a magyar lakosság ily módon tudomást szerezhessen a nyugati viszonyokról, és erősödjenek az emberek Nyugat-barát érzelmek. Ld. FRUS 1955–1957. XXV. 669.
- 2 1957. jan. 10-én az ENSZ Közgyűlésének 1132. sz. határozata alapján Különleges Bizottságot állítottak fel, hogy az ENSZ számára információt gyűjtsön a magyarországi forradalomról és a szovjet intervencióról. A Bizottság 1957. jún. 20-án nyújtotta be jelentését. Ld. American Foreign Policy. Current Documents, 1957. 659–660. és 680–685.
- 3 Wan Waithayakon herceget az ENSZ XI. Közgyűlésének 1957. szept. 30-án elfogadott 1133. sz. határozata értelmében nevezték ki az ENSZ különmegbízottjának, hogy érvényt szerezzen a világszervezet Magyarországot érintő határozatainak.
- 4 Horváth Imre (1901–1958) kommunista politikus, 1956. júl. 30. és 1956. okt. 31. között külügyminiszter, 1956. nov. 4. és 1957. máj. 9. között a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány tagja, megbízva a külügyek vezetésével, 1957. máj. 9. és 1958. febr. 3. között külügyminiszter.
- 5 Kádár János párt- és kormányküldöttség élén szept. 27. és okt. 4. között járt Pekingben.
- 6 A Szovjetunió 1957. aug. 26-án hajtotta végre első sikeres interkontinentális ballisztikus rakétakísérletét, és okt. 5-én bocsátotta Föld körüli útra első mesterséges műholdját.
- 7 Ackerson, Garret G., az Egyesült Államok ideiglenes ügyvivője.
- 8 Mindszenty József 1956. nov. 4-én menedéket kapott a budapesti amerikai követség épületében, ahonnan csak 1971 szeptemberében távozhatott.

7.

Az Egyesült Államok magyarországi politikája. A Kelet-Európa-osztály helyettes vezetőjének¹ feljegyzése az Európa-főosztály vezetőjének.² Részletek³

Titkos.

1957. november 8.

Háttér.

Már egy év telt el a magyar forradalom kitörése óta. Ebben az időszakban az Egyesült Államok politikájának fő céljai a magyarkérdést illetően a következők voltak: (a) nyomást gyakorolni a Szovjetunióra az ENSZ-en és a világ közvéleményén keresztül, hogy a magyarországi elnyomást valamelyest enyhíteni tudja; (b) amilyen széles körben csak lehet, valódi képet adni a magyarországi eseményekről, hogy a szovjet imperializmus lényegéről és a kommunista ideológia magyarországi kudarcáról minél több helyen, elsősorban az el nem kötelezett területeken képet alkothassanak; hogy a világ közvéleménye tisztában legyen azzal, hogy az Egyesült Államok a magyar kormányt nem tartja reprezentatívnak, illetve úgy tekinti, hogy az teljes mértékben alávetett a Szovjetuniónak. Meglehetősen sikerrel népszerűsítettük a magyar forradalom tanulságait és minden kétséget kizáróan kialakítottuk hozzáállásunkat a Kádár-kormányhoz. Nem sikerült azonban rákényszeríteni a Szovjetuniót arra, hogy liberálisabb és humánusabb politikát alkalmazzon Magyarországon. Budapesti követségünk szavaival, a Kádár-rezsim „nagyjából megvalósította fizikai konszolidációját”; Kádár helyzete a közelmúltban Kínában tett látogatása után erősebbnek látszik, mint korábban bármikor; az elnyomás terrorisztikus politikája tovább folytatódik; végül, a szovjet csapatok még mindig megszállva tartják Magyarországot inkább nagyobb, mint kisebb számban. Időközben jelei mutatkoznak annak, hogy egyre kevésbé vagyunk képesek nyomást gyakorolni a világ közvéleményén keresztül, mivel a forradalmat egyre inkább elfelejtik. Ezáltal szembe kell néznünk azzal, hogy valószínűleg nem valósíthatjuk meg azt a célunkat, hogy a közeljövőben, nagyrészt a világ közvéleménye által gyakorolt nyomáson keresztül, elérjük Magyarország liberalizálását.

Úgy tűnik, hogy mostantól valamivel rugalmasabb és realiztikusabb célokat kellene követnünk. Ezeket abban határoznánk meg, hogy amennyire csak lehetséges, fenn kell tartanunk a magyar nép morálját és törekvéseit, bátorítani kell minden Magyarországon esetleg felszínre kerülő liberális jellegű erőt és tendenciát, nyilvánvalóvá kell tennünk az emberek és magának a rezsimnek a számára, hogy milyen előnyök származnak a „nemzeti” orientációból, szemben a totális szovjet uralommal.

Ezeknek a céloknak a megvalósítása valószínűleg szükségessé teszi, hogy bizonyos taktikai módosításokat hajtsunk végre a magyar rezsim iránti jelenlegi politikánkban. Ezeket tárgyalta a közelmúltban három távirat a budapesti követségünkről (mellékelve),⁴ melyekben a követség azt állítja, hogy lassan elérkezhet az idő, amikor az amerikai állampolgárok magyarországi utazásainak a bővítése és valamennyi kulturális csere kedvező hatást gyakorolhat érdekeinkre és a magyar népre. Természetesen addig, amíg a magyar rezsim folytatja terrorisztikus politikáját, az Egyesült Államok nem tehet olyan gesztust, amely közvetlen haszonnal jár a rezsim számára. A követséghez hasonlóan azonban úgy érezzük, hogy jelentős hasznunk származhat jelenlegi politikánk egyes aspektusainak csöndes és fokozatos módosításából, különösen mivel attól tartunk, hogy jelenlegi rendkívül merev taktikánk olyan zsákutcába vezethet, melyből egyre nehezebb lesz kihátrálni. Azok a módosítások, amelyeket javasolunk, a követség által említett utazásra és kulturális cserére vonatkoznak, továbbá a fennálló magyar rezsim diplomáciai képviselőivel való társadalmi kapcsolatokra.

Ahhoz, hogy mérlegelni lehessen politikánkat ezeken a területeken, hasznos lehet a jelenlegi helyzet áttekintése:

a) *Az amerikai állampolgárok magyarországi utazása* – Az amerikai állampolgárok magyarországi utazása már a forradalom előtt korlátozva volt és a legtöbb útlevélbe bepecsételtek, hogy magyarországi utazásra nem érvényes. 1956 nyarán a javuló magyarországi politikai helyzet és annak elismeréseként, hogy a kormány egyre inkább hajlott az együttműködésre a követségünkkel, a magyarországi utazást egyre liberálisabban engedélyezték, több üzletember, újságíró, valamint olyan személy útlevelét érvényesítették, aki személyi okokból kívánt Magyarországra látogatni. Amikor kitört a forradalom, az útlevél-korlátozást újból szigorúan betartották, és a forradalom utáni időszakban csak akkreditált újságírók és olyanok útlevelét érvényesítettük, akik rendkívüli személyi okokból akartak Magyarországra utazni, vagy részt vettek az ottani amerikai segélyezési programban. Üzletemberek és rokonaikat meglátogatni szándékozók kéréseit következetesen megtagadtuk. Mivel a magyar rezsim maga is csak nagyon kevés vízumot adott meg amerikai újságíróknak, csak nagyon kisszámú amerikai állampolgár látogatott Magyarországra.

b) *Kulturális cserék* – A forradalom óta nincsen kulturális csere Magyarországgal, bár több magyar tudós jöhetett az Egyesült Államokban megtartott tudományos konferenciákra a kelet–nyugati csereprogram keretein belül. Az elmúlt nyáron Yehudi Menuhin nagyon szeretett volna Magyarországon koncertezni, de mint emlékszik rá, a külügy eltántorította ettől.

c) *Társadalmi kapcsolatok a magyar rezsim képviselőivel* – Jelenleg a következő a helyzet a magyar rezsim képviselőivel való társadalmi kontaktusokat illetően:

1. A budapesti követség utasítást kapott, hogy tartsa a minimumon a magyar tisztviselőkkel való kapcsolatokat. Tudattuk a követséggel, hogy magyar tisztségviselőket csak a július 4-e alkalmából adott fogadásra hívják meg és a rezsim meghívását „csak abban az esetben fogadják el, ha a misszióvezető szerint a távolmaradás határozottan káros a képviselő hatékony működésére”.

2. A nem budapesti képviselőket arra utasítottuk, hogy kerüljék a társadalmi kontaktust Magyarország képviselőivel, de a hivatalos kapcsolatokban tegyenek eleget a diplomáciai protokoll minimumának.

3. A magyar követség washingtoni képviselői nem szerepelnek semmilyen meghívólistán és kerülük az informális társadalmi kapcsolatot a magyar ügyvivővel és a követség többi tagjaival.

Azzal, hogy fenntartjuk mostani politikánkat ezeken a területeken megakuvás nélküli ellentétünket illusztráljuk a jelenlegi magyar rezsimmel. Azáltal, hogy vezető szerepet vállalunk ezekben az ügyekben legalább kis mértékben megakadályozzuk, hogy a Kádár-rezsim a nemzetközi közösség elfogadott kormánya legyen és hozzájárulunk a jelenlegi kormány szégyenteljes helyzetéhez. [...]

Javaslatok

a) A magyarországi utazási korlátozások azonnali hatállyal történő liberálisabb értelmezése, annak érdekében, hogy (a) jó hírű, legitim üzleti céllal rendelkező üzletemberek, (b) Magyarországon évek óta nem látott rokonokkal rendelkező amerikai állampolgárok és (c) egyes más olyan amerikai állampolgárok, akiknek az útja kedvezően befolyásolná az amerikai érdekeket, odautazhassanak. Hat hónap múlva felülvizsgálánk ezt a politikát, és ha nem történik kínos esemény, megfontolnánk a Magyarországra vonatkozó utazási korlátozások teljes megszüntetését, és ezzel egy időben közölnénk a magyar kormánnyal, hogy emiatt növelni fogjuk budapesti személyzetünket.

b) Magyarország felvétele abba a kulturális csereprogramba, amelyet a többi kelet-európai ország számára tervezünk. Értesülésünk szerint fontolgatnak egy kelet-európai turnét a Harlem Globe Trotters számára. Nezetünk szerint magyarországi fellépésüknek jelentős hatása lenne és megfelelő attrakció lenne egy új program beindítására.

c) Budapesti ügyvivőnk mostantól fogva kapjon felhatalmazást arra, hogy saját belátása szerint fogadjon el magyar meghívásokat, természetesen szem előtt tartva viszonyunkat a Kádár-rezsimhez; a világ többi részén a magyarok a szovjetekhez hasonlóan kerüljenek fel a meghívottak listájára, amikor más diplomáciai képviselők meghívást kapnak. Ez külföldön valószínűleg csak a július 4-i fogadásokat jelentené, plusz néhány standard rendezvényt Washingtonban.⁵

NAWDC RG 59 S/S – NSC Files:Lot 63 D 351, NSC 5608 Series. Közli: FRUS 1955–1957. XXV. 685–690.

1 Leverich, Henry P.

2 Elbrich, L., Bürke.

3 Az itt nem közölt rész az iratban felsorolt amerikai politikai intézkedések indoklását tartalmazza.

4 Nem közöljük.

5 Leverich előterjesztését jóváhagyta Robert D. Murphy külügyminiszter-helyettes.

8.

A korlátozások enyhítése az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolatainak egyes területein.

A Külügyminisztérium utasítása, körtávirat minden amerikai diplomáciai és konzuli kirendeltségnek

1957. május 12.

Titkos.

N° 5010.

Annak érdekében, hogy érvényesíthessük hosszú távú érdekeinket Magyarországon, melyeket általánosságban úgy határozhatunk meg, hogy a lehetőségekhez képest meg kell őrizni a magyar nép morálját és törekvéseit, valamint bátorítani azokat a liberális erőket és tendenciákat,

amelyek kifejlődhetnek ott, az a döntés született, hogy a következő vonatkozásokban módosítjuk azt a politikát, amelyet a magyar forradalom óta Magyarországgal szemben alkalmaztunk:

a) Mostantól fogva liberálisabban értelmezzük majd az utazási korlátozásokat abból a célból, hogy lehetővé váljék tekintélyes üzletemberek, olyan személyek, akik közeli rokonsággal rendelkeznek Magyarországon, ill. olyanok magyarországi utazása, akiknek a látogatása az Egyesült Államok érdekeit szolgálja.

b) Magyarországot számításba vesszük a kelet-európai országok számára készített kulturális csereprogram tervezetekben.

c) Budapesten a misszióvezető saját belátása szerint döntheti el, hogy milyen mértékű társadalmi kapcsolatot tart fenn a magyar tisztviselőkkel, mindig szem előtt tartva, hogy az Egyesült Államok alapvetően nem változtatta meg álláspontját a Kádár-rendszerrel kapcsolatban. Más missziókon a magyar diplomatákat meg kell hívni azokra az amerikai rendezvényekre, amelyekre minden diplomáciai képviselő meghívást kapott, kivéve, ha a kirendeltség vezetője úgy érzi, hogy az a kormány, melyhez a képviselő akkreditálva van, ezt nem látja szívesen, vagy félreértheti. A nem budapesti képviseletek csak más NATO-missziókkal történt konzultáció és a külügynek történt referálás után képviseltessék magukat magyar társadalmi eseményeken. Reményeink szerint ezek a politikai módosítások lehetővé teszik, hogy szélesebb körű kapcsolatok alakuljanak ki a magyar nép és a külvilág között és enyhítenek az elszigeteltség és az elkeseredettség érzésén, amely a jelen körülmények között Magyarországon eluralkodott. Reméljük továbbá, hogy e módosítások eredményeként a budapesti követség idővel képes lesz bővíteni az információs bázisát és növelni azt a képességet, hogy pozitív befolyást gyakoroljon a magyarországi fejleményekre. A külügy hangsúlyozni szeretné azonban, hogy az Egyesült Államok hozzáállása a jelenlegi magyar rezsimhez egyáltalán nem változott. Nem tervezzük nyilvánosságra hozni ezeket az alapjában véve kis politikai változtatásokat, de amennyiben kérdések merülnének fel, miközben fokozatosan nyilvánvalóvá válnak, a külképviseleteknek világossá kell tenniük, hogy nem jeleznek valamilyenféle amerikai „puhulást” a Kádár-rendszer iránt, vagy a Szovjetunió magyarországi szerepének elfeledésére irányuló tendenciát. Összhangban az ebben az utasításban leírt döntésekkel, a külképviseletek ettől kezdve forduljanak a külügyhöz az útlevelekérelmekről való döntés érdekében, amikor az utazási kérelmet tekintélyes üzletemberek, törvényes családi okokból látogatni szándékoznak, vagy olyan más egyének nyújtják be, akiknek az utazása Magyarországra a misszió nézete szerint az Egyesült Államok érdekét szolgálja. Olyan személyek kérelmeit, akik turistaként kívánnak Magyarországra látogatni, a helyszínen, a külügy külön utasítása nélkül kell elutasítani. A külképviseleteknek az ebben az utasításban leírtakat kell szem előtt tartaniuk a hivatalos magyar rendezvények látogatásának kérdéseiben. Az informális társadalmi kapcsolatokat továbbra is el kell kerülni, kivéve Budapesten, ahol az ügyet a misszióvezető belátására bízuk.

Dulles s. k.¹

NAWDC RG 59 864. 181/12–557. Mikrofilm.

1 Dulles, John Foster (1888–1959), republikánus politikus. 1953 és 1959 között az Egyesült Államok külügyminisztere.

9.

Az Egyesült Államok kapcsolatainak bővítése a magyar néppel

Budapest távirata a Külügyminisztériumnak.

1958. március 12.

Titkos.

N° 489.

Referencia: A követség 471. sz.¹ és a külügy 875. sz.² távirata.

Tárgy: A kapcsolatok bővítése a magyar néppel.

A referencia-távirat bizonyos változtatásokat irányzott elő az Egyesült Államok politikájában Magyarországra vonatkozóan és körvonalazta azokat a két ország között fennálló problémákat, amelyeket a politikai változás kapcsán rendezni kell. Az egyik fontos szempont, ami arra indította a követséget, hogy a normálisabb kapcsolatok helyreállítását javasolja Magyarországgal, az volt, hogy nézetünk szerint a jelenlegi rendszerrel szemben érvényesített távolságtartó politika egyre inkább szabad kezét ad a vezetésnek és szovjet irányítóinak a magyar nép szovjetizálására és bosevizálására.

Az országban érvényesülő szovjet ellenőrzésre főleg a szovjet katonákkal teli laktanyák utalnak. Bizonyíték van azonban arra, hogy hosszú távon a szovjetek arra számítanak, hogy uralmukat Magyarországon (és más csatlósoknál) egészen más módszerekkel tartják majd fenn. A Magyar–Szovjet Baráti Társaság (és moszkvai megfelelője) tevékenységének hirtelen megélénkülése (ld. WEEKA 9. sz. táviratát)³ a közelmúltban csak a felszíni megnyilvánulási formája egy mélyen fekvő tendenciának, amely arra irányul, hogy a kelet-európai lét minden vonatkozását elválaszthatatlanul Moszkvához kössék.

A jelenlegi körülmények között ez a követség, ill. az Egyesült Államok kormánya nem sokat tehet ennek a folyamatnak a megakadályozására. Azonban [...] ⁴figyelniük kell arra, hogy a térségben uralkodó szovjet- és kommunistaellenességet figyelembe véve minden tőlünk telhetőt megtegyünk. Ennek szem előtt tartásával és a külügy 5010. sz. körtáviratának⁵ felhatalmazásával a követség az elmúlt hónapokban igyekezett felújítani, ill. bővíteni kapcsolatait [...] ⁶a rezsim különböző funkcionáriusaival (ld. a referenciatávirat 2. oldalát). A kérdés azonban továbbra is az: vajon – a külügy 5010. sz. körtáviratának keretein belül – lehetséges, ill. kívánatos-e bővíteni az amerikai kapcsolatot a magyar néppel.

Információs tevékenységek

Az első kézenfekvő lehetőség az lenne, ha a forradalmat megelőző szinten felújítanánk az információs tevékenység korlátozott programját. Néhány évig a képviselő amerikai típusú kirakat-kiállítást tartott fenn az utcai szinten levő ablakaiban; továbbá magyar nyelvű közleményeket és amerikai magazinokat tartott a fogadási részlegen, amelyet jelentős számú látogató „vett kölcsön”. Bár ezeknek a tevékenységeknek kétségtelenül volt értékük, a követség szerint a jelen pillanatban nem lenne kivitelezhető a felújításuk, elsősorban Mindszenty bíboros követségi jelenléte miatt. Mióta a bíboros menedéket kapott, a követséget folyamatos megfigyelés alatt tartják, de nem csak az egyenruhás rendőrség, hanem a titkosrendőrség nyilvánvaló ügynökei is. Ezt az alapos „védelmet” figyelembe véve kétséges, hogy a fenti típusú tevékenység különösen hatékony lenne. Ráadásul lehetséges, sőt, valószínű, hogy ellenlépéseket kényszerítene ki a rezsim részéről, amelyek kártékonyan hatnának a képviselő működésére. A követségnek már sikerült mérsékelten hasznos felhasználást találnia a külügytől kapott magazinok számára. Nézetünk szerint összerdekeink szempontjából hibát követnénk el, ha a fennálló körülmények között ambiciózusabb programot vállalnánk fel.

A kereskedelem fejlesztése

Mind a Külügy-, mind pedig a Külkereskedelmi Minisztérium beosztottai azt állították a követség munkatársával folytatott megbeszélések során, hogy szívesen vennék, ha az Egyesült Államok és Magyarország közötti kereskedelmi forgalom emelkedne. A fő pontok, amelyeket ezek a beosztottak általában megemlítenek, azt hangsúlyozzák, hogy az Egyesült Államoknak engedélyeznie kellene a magyar külkereskedők szabadabb utazását a két ország között; hogy az Egyesült Államok tilalmát a magyar húskészítményekre, elsősorban a sonkára töröljék el; és hogy a szabadabb kereskedelem növelni fogja a két ország közötti politikai klíma javulásának lehetőségeit. Természetesen ezek mögött az elképzelések mögött a magyar rezsimnek az a kívánsága áll, hogy dollárhoz jusson annak érdekében, hogy megvásárolhassa tőlünk az általa igényelt gépeket és más árukat. A kereskedelem liberalizálása a magyarokkal szerintünk nem hajtana számunkra túl sok gazdasági hasznot, de sokat jelentene a rezsimnek. Akárcsak a többi szatellita ország esetében, az a kérdés: vajon a kereskedelem bővítéséből származó politikai előnyök elegendőek lennének-e arra, hogy ellensúlyozzák a magyar kormánynak a megnövekedett kereskedelmi forgalomból származó gazdasági (és politikai) hasznát. Amennyiben az Egyesült Államok vállalkozik rá, hogy újraértékelje jelenlegi kereskedelem-politikáját a szatelliták felé, nem javasolnánk, hogy Magyarország esetében külön politikát alkalmazzon; a kereskedelem bővítésének kérdését természetesen az egész tömbbel fennálló kapcsolataink összefüggésében kell vizsgálni. E pillanatban a követség csak arra akarja a külügy figyelmét felhívni, hogy mi, akik alkalmankénti kapcsolatban állunk magyar tisztségviselőkkel, meg vagyunk győződve róla, hogy a kereskedelem az egyik legfontosabb dolog számunkra.

Kulturális csere

A személyi kapcsolatok fejlesztése szempontjából jelenleg a legígéretesebbnek a kulturális csere fokozatos és szelektív bővítése látszik mind hivatalos, mind pedig privát szinten. Az év kezdete óta két magáncsoport látogatott el Magyarországra, az egyik egy tizenkét fős amerikai újságírókból álló társaság volt, amely európai körutat tett, a másik pedig egy amerikai-kanadai korcsolyacsapat, amely Bécsből érkezett (ld. a 463. sz. táviratot).⁷ Meglátásunk szerint hasznunkra válna, ha ösztönöznénk és szaporítanánk ezeket a látogatásokat, bár szükségtelennek tűnik, hogy olyan formális egyezményt kössünk erről, mint amelyet a közelmúltban a Szovjetunióval. A külügy nyilván tudja, hogy egy ilyenfajta kezdeményezés a részünkről előbb-utóbb oda vezetne, hogy hasonló lehetőségeket kérelmeznének magyarok számára az Egyesült Államokban.

Ezzel kapcsolatban a képviselő szeretné felhívni a figyelmet, hogy hasznos lenne, ha a későbbiekben jóval előre értesülne az ilyen privát látogatásokról. Az idelátogató amerikai csoportok tevékenységének megszervezésével a képviselő jobban ki tudja használni jelenlétüket és fel tudja venni a kapcsolatokat az érdeklődő magyar csoportokkal. Az újságírók esetében a dolgok kielégítően rendeződtek. A korcsolyázók látogatásáról túl későn értesült a követség, így nem tudott profitálni a jelenlétükből.

A hivatalosan támogatott cserék tekintetében a követség érdeklődve olvasta a külügy 875. sz. varsói táviratát (ide is elküldve) és úgy értékeli, hogy az amerikai művészetet bemutató kiállítás (amennyiben magas színvonalú) lehetőséget kínálhat Magyarországra számára. A külügy meg tudja majd ítélni, hogy Magyarország számára is megfelelő-e és el tudja majd bírálni az időzítés kérdését olyan dolgok kapcsán, mint az ENSZ Közgyűlés stb. Azt is tudni kell, ez a fajta tevékenység szinte bizonyos, hogy magával hozza majd a magyarok részéről a reciprocitásra irányuló kérést. Mindenesetre meggyőződésünk, hogy a mostani helyzetben minden olyasmi, ami olyan csoportok megnyerésére irányul, ame-

lyekre a kormány részéről nagy nyomás nehezedik, mint pl. az értelmiség, különösen javasolt Magyarország számára.

James W. Pratt.⁸

NAWDC RG 59 611.64/3-1258. Géppel írt eredeti irat.

Kézírással: Intézkedés megtörtént. Iktatni. E-J. T.⁹

1 Ld. NAWDC RG 59 611. 64/3-558. 1958. márc. 5. A távirat a magyar–amerikai viszony bizonyos fokú normalizálását javasolja, nevezetesen az amerikai állampolgárok Magyarországra vonatkozó utazási korlátozásának megszüntetését, a NATO közös politikájának elfogadását a magyarországi követ kinevezését illetően (az Egyesült Államokat Wailes követ hazahívása óta – 1957. febr. – ideiglenes ügyvivő képviselte Budapesten), valamint Mindszenty József sorsának rendezését.

2 Nem áll rendelkezésre.

3 Nem áll rendelkezésre.

4 Olvashatatlan mondatrész.

5 Ld. 11. sz. irat.

6 Olvashatatlan mondatrész.

7 Nem áll rendelkezésre.

8 1958-tól az Egyesült Államok budapesti követségének I. titkára.

9 Trost, Edward J., a Külügyminisztérium magyar referense.

10.

Magyar–amerikai követsere. Budapest távirata a Külügyminisztériumnak

1958. május 9.

Bizalmas.

N° 603.

Tárgy: Megbeszélés Sík külügyminiszterrel a magyar–amerikai kapcsolatokról.

Mellékelten küldök egy megbeszélésről szóló feljegyzést, amelyet a magyar külügyminiszterrel, dr. Sík Endrével folytattam a Külügyminisztériumban 1958. május 8-án délután. Két különlegesen fontos kérdés került elő a találkozó során:

1. Az a „kezdeményezés”, amelyre Sík és Kádár utalt az amerikai–magyar viszony javításának érdekében a követsere lett volna, amelyet most (legalábbis átmenetileg) feladtak;

2. Jancsó és Szőke szabadon bocsátását a külügyminisztérium tudta nélkül eszközölték.¹

A találkozó után az a benyomásom, hogy a jövőben a követség vezetőjének gyakrabban kell a külügyminisztérium „csúcsára menni” az Egyesült Államok számára érdekes és fontos kérdésekben és nem szabad teljesen az alsóbb szintekre hagyatkoznia. Úgy tűnik, hogy a minisztert nem informálták kellően a követség megkereséseiről és nézeteiről.

Garret Ackerson s. k.

Résztevők: dr. Sík Endre magyar külügyminiszter; Garret G. Ackerson ideiglenes ügyvivő.
1958. május 8.

Amikor 1957. július 17-én dr. Sík Endrével találkoztam, aki akkor még a külügyminiszter első helyettese volt (a követség 30. sz. távirata, 1957. július 18.),² kifejeztük kölcsönös kívánságunkat, hogy elősegítjük az országaink közötti viszony javítását és biztosítottuk egymást, hogy

megteszünk minden tőlünk telhetőt ennek a dicséretes célnak az érdekében. Ilyen vagy olyan okból azóta alig láttam dr. Síkot. Legtöbbször Szigetivel³ és Szarkával⁴ volt dolgom; mivel Sík nem tartotta helyénvalónak, hogy felkeressen azoknak a dolgoknak a kapcsán, amelyekről a Külügyminisztérium konzultálni akart velem, jobbnak láttam, ha szükségtelenül nem erőltetem a dolgot, hanem ehelyett jelenlegi Magyarország-politikánk fényében megvárom, amíg a magyar fél kezdeményez.

Tekintettel arra azonban, hogy küszöbön áll indulásom az Egyesült Államokba eltávozás céljából, és mivel volt egy-két dolog, amelyet a külügyminiszter tudtára akartam hozni, arra gondoltam, nem lenne helytelen, ha kihallgatást kérnék dr. Síktól. Ezért felhívtam a követséggel a Külügyminisztérium protokollosztályát azzal, hogy a következő hét elején az Egyesült Államokba utazom és kifejeztem szándékomat, hogy eltöltsek néhány percet a külügyminiszterrel az indulásom előtt. Ha nem jött volna válasz, nem állt volna szándékomban tovább erőltetni az ügyet. Kb. 24 órán belül azonban május 8-án délutánra időpontot kaptam.

A miniszter azonnal fogadott és örömét fejezte ki látogatásom miatt. Elmondtam neki, hogy a következő héten várhatóan az Egyesült Államokba utazom szabadságra, amely tízperces személyes, de oldottabb hangulatot teremtő beszélgetéshez vezetett. Dr. Sík elmondta, hogy ő is szeretne szabadságra menni a közeljövőben. Arról panaszkodott, hogy rendkívül fáradt. Valóban nem tűnik úgy, mintha kicsattanna az egészségtől, de úgy látom, hogy az évek során nem sokat változott, és még sokáig élélhet úgy, mintha fél láb-bal a sírban lenne, megtagadva a Nagy Kaszástól bizonyos megalapozatlan várakozásokat. Remélte, hogy elmehet a Fekete-tengerre, de az orvosok sem őt, sem pedig a feleségét nem engedik a tengerben fürdeni. Megtudtam, hogy lánya egy orosz színészhez ment férjhez, és Moszkvában él. A másik gyerek, egy fiú, televíziószerelő és egy budapesti televíziócentrumban dolgozik.

Dr. Sík megkérdezte, hogy érzem magam Budapesten. Miután a nyilvánvaló választ adtam és utaltam a korábbi tartózkodásomra itt, megjegyezte, hogy [...] ami az itteni viszonyokat illeti, „nem a világok legboldogabbika” – de úgy érzem, nem romlott a helyzet, sőt, talán valamelyest javult is.

Mielőtt kifejtettem volna a témát, amire gondoltam, Sík előrehajolt a székében, át a közöttünk levő asztalon, és átvette a beszélgetést. Azt mondta, hogy a kapcsolatok javítása ügyének apropójából szeretne mondani nekem valamit. Elmondta, hogy teljesen őszinte lesz, hiszen semmi jó nem származna abból, ha elkendőznénk a valódi helyzetet. Egyetértettem, és azt mondtam, hogy én is szeretnék őszinte megjegyzéseket tenni.

Nyilvánvalóan ismerem, mondta Sík, azt a nyilatkozatot, amelyet a parlamenti bizottságban (a követség 536. sz. távirata, 1958. április 2.)⁶ tett arra vonatkozóan, hogy a kormány bizonyos kezdeményezést akar tenni a magyar–amerikai kapcsolatok javítása érdekében. Ez a kezdeményezés, mondta, az lenne, hogy agrément-t kérnének az új washingtoni magyar nagykövet számára.⁷ A kormány úgy érezte, hogy ez az egyetlen módja a jelenlegi patthelyzet feloldásának. Mielőtt azonban a kezdeményezés megtörténhetett volna, mi teljesen nyilvánvalóvá tettük, hogy nem kívánjuk a viszonyok normalizálását és ebben a vonatkozásban utalt Wadsworth Módnak⁸ írott levelére és az Egyesült Államoknak arra a kísérletére, hogy elutasítsa a magyar küldöttség megbízólevelének elfogadását a Genfi Tengerjogi Konferencián. (A dátumok viszonyának kérdését a különböző fejlemények kapcsán a feljegyzés végén tárgyalom.)

Sík ezután egy darabig a magyar kormány iránti attitűdünk „valószínűtlenségéről” beszélt. Ragaszkodunk ahhoz, hogy „törvénytelennek” nevezzük, de milyen kritériumok alapján törvénytelen? Talán egy más koncepció alapján kell megítélni a törvényességet – az Egyesült Államoké alapján talán? Való igaz, hogy „bizonyos eseményekről”, amelyek 1956-ban történtek, nem egyezik a véleményünk; mi azt állítjuk, hogy forradalom volt, míg

ők ragaszkodnak ahhoz, hogy ellenforradalom volt. Mindez azonban történelem, a múlt kérdése; a tény az, hogy a kormány már több mint másfél éve létezik és az embernek előbb-utóbb szembe kell néznie a tényekkel. Ha ilyen értelemben módosítanánk gondolkodásunkat és világlátásunkat, akkor könnyű volna „normális” alapokra helyeznünk országaink kapcsolatát. Nem kell más, mint hogy ehhez alkalmazkodjon gondolkodásunk és világszemléletünk és akkor könnyű lesz „normális” alapokra helyezni a két ország közötti kapcsolatokat.

Ez az, amit ő és kormánya a leghöbben kíván és ebből a célból fogant meg az a gondolat, hogy kerüljön sor követcserére. Nem kívánják azonban „nevetségessé tenni magukat” azzal, hogy egy már eleve zárt utcába mennek be és amikor az Egyesült Államok kormányának New York-i és genfi lépései arra utaltak, hogy nem kívánjuk javítani a kapcsolatokat, akkor a magyar kormány nem tette meg azt a kezdeményezést, amelyre a parlamenti bizottság előtti megjegyzéseiben utalt. [...] Kiutat kerestem a követcsere és a „normalizáció” tárgyköréből, hogy rátérhessek (a sokkal korlátozottabb) témára, melyre eredetileg gondoltam, amikor kihallgatást kértem a minisztertől. Szerencsére dr. Sík maga segített ki ebben.

Elmondta, hogy az Associated Press tudósítója, Carl Hartman megszólította őt valamilyen társadalmi eseményen (valószínűleg az izraeli nemzeti ünnepen adott fogadáson, április 24-én), és gratulált neki a két amerikai követségi alkalmazott szabadon engedésének alkalmából és úgy értelmezte ezt az intézkedést, mint azt a „kezdeményezést”, amelyet a külügyminiszter a parlamenti bizottság előtt és az április 4-i Hruscsov-fogadáson (a követség 471. sz. távirata, április 5.)¹⁰ a sajtó képviselőivel folytatott megbeszélése során előre jelzett.

„Egész őszintén szólva, Mr. Ackerson”, mondta Sík, „semmit sem tudtam a szabadon bocsátásukról. Ez tisztán belügyi kérdés és nem tartozik a külügyminisztérium hatáskörébe; ezeket a döntéseket egy másik minisztérium hozza”, és jelentőségteljesen kinézett az iroda ablakán a Belügyminisztérium felé (a titkosrendőrség központja), amely a külügyminisztériummal szemben, a Duna túloldalán található.

Kihasználva a lehetőséget átvettem a szót és megjegyeztem, hogy saját minisztériuma nyilvánvalóan nem ért egyet azzal, hogy a képviselő alkalmazottainak letartóztatása vagy deportálása teljes mértékben belügy. Elmondtam, hogy három nappal szabadon bocsátásuk után behívtak az általa képviselt minisztériumba, ahol utaltak rá, hogy most, amikor „ilyen kedvező intézkedést tettünk a Magyarország és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok javítására”, az Egyesült Államok felülvizsgálhatná 1955-ös és 1956-os jegyzékeit és átértékelhetné a „követség személyzetének letartóztatása miatt” bevezetett korlátozó politikáját. Mondtam, hogy mindez aligha támasztja alá azt az állítást, miszerint ez az ügy tisztán belügyi kérdés.

Sík őszintén meglepettnek tűnt. Kétszer megkérdezte, hogy ki keresett meg és tette ezeket a kijelentéseket. Elkerültem a név említését, de nem okozhat neki nehézséget utánajárni. Érdekes gondolat, hogy Szigeti esetleg saját kezdeményezésére cselekedett, mivel Szarka éppen Buenos Airesbe készült.

Ezután hosszasan fejtegettem azt a mély csalódást, amelyet én – és nyilván Washington is – érzett, amikor a két alkalmazott szabadon bocsátását a deportálásokat elrendelő utasítás követte. Elmondtam, hogy mindez aligha értelmezhető a magyar kormány vágyának a kapcsolatok javítására. Reményemet fejeztem ki, hogy a miniszter esetleg képes lesz tenni valamit az utasítás végrehajtásának elkerülésére. Újból átpillantott a folyó túloldalára és elmondta, hogy ezeket az ügyeket „másutt” döntenek el és semmilyen befolyása sincs rájuk.

Én sem tudtam garanciát vállalni, hogy a deportálási parancsok visszavonása „válasz”-lépést von majd maga után az Egyesült Államok részéről; csak afelől biztosíthattam, hogy a deportálások végrehajtása nem javítana a helyzeten és hogy az utasítás hatályon kívül helyezése pozitív hatást gyakorolna. Az eredmény semmiképpen sem lehet követszere (amire megértően bólintott, megértését és egyetértését kifejezve), de javuláshoz vezethet olyan ügyekben, amelyekben a nézeteltérések és a nehézségek kevésbé extrémek.

A minisztérium befolyását illetően elmondtam, hogy nem volt mindig olyan tehetetlen, mint gondolja és elmondtam neki az egész Herczegh¹¹-ügyet, hogy a minisztérium nem adott reális választási lehetőséget; hogy miként utasítottam el „a beavatkozást Magyarország belügyeibe” azzal, hogy a letartóztatás és a deportálás között választok; hogy miként tartóztatták le dr. Herczeghet, miután a minisztérium érdeme volt a deportáltatása; hogy miként informáltak a szabadon bocsátásáról, mielőtt az még megtörtént volna; és hogy miként engedték meg számára, hogy elhagyja az országot, pontosan a szerint a menetrend szerint, amelyet előre körvonalaztak nekem. Utaltam rá, hogy minden ilyen esetet ekképpen kellene kezelni, amennyiben feltétlenül szükségesek az önkényes intézkedések a külföldi képviselőkkel szemben.

Ezután körvonalaztam néhány további olyan problémát, amely a helyi javulást gátolja. Utaltam arra, hogy a képviselőt egyes tagjaitól elvették a jogosítványt, hogy egyes magyar alkalmazottak lakhelyét ellenőrzik és hogy ezzel beavatkoznak a követség működésébe; továbbá, hogy a magyar kormány nem ad vízumot nyolc-tíz amerikai diplomatának, beleértve a követség egy új beosztottját (W. D. Aubuchon őrmester). Hitetlenkedett az utóbbi szituáció kapcsán és látszólag fogalma sem volt arról, hogy nem kapunk vízumot olyan amerikai diplomaták számára, akik Magyarországra akarnak jönni, vagy át akarnak utazni rajta. A témánál maradtam annak érdekében, hogy ne térhessen vissza a nagyobb kérdésekhez, mint pl. a követszere. Miután elmondtam, amit eredetileg akartam, amikor kihallgatást kértem a minisztertől és miután nem volt más témám, amit érinteni kívántam volna, felálltam, és felkészültem a távozásra. A miniszter láthatóan kész lett volna a beszélgetés folytatására, de jó pihenést kívántam neki és azt mondtam, hogy visszatértemkor esetleg újból találkozni szeretnék vele. Ekkor a teljes őszinteség látszatával azt mondta: „Látogasson meg, amikor csak akar. Sok olyan dolgot mondott el, amiről nem tudtam. Ha a jövőben problémája lenne, kérem, jöjjön el hozzám. Jobban el tudjuk majd rendezni őket.”

Megköszöntem neki és távoztam.

A Wadsworth-levél és a genfi találkozás időpontját illetően Sík a bizottság előtt és a tudósítók számára elmondott nyilatkozatával kapcsolatban, a minisztérium észre fogja venni, hogy az időrendi sorrend nem egyezik azzal, ahogyan dr. Sík emlékszik rá. A dátumok a következők:

1. Wadsworth Módnak írott levele: 1958. február 11.
2. Wadsworth Módnak írott levelének közzététele: 1958. március 13.
3. Sík parlamenti nyilatkozata: 1958. március vége.
4. Sík nyilatkozata a tudósítóknak: 1958. április 4.
5. Genfi Tengerjogi Konferencia: 1958. április vége.

Indulásom előtt megpróbálok találkozni Síkkal (ami lehetséges, mivel a lengyel delegáció május 9-én érkezik és legalább egy fogadás lesz), megpróbálok megtudni, hogy pontosan miért állították le a tervezett „kezdeményezést”. Ha azonban Hruscsov állította le a dolgot, aligha kapok megbízható választ.

Jancsót és dr. Szőkét illetően, őket a közeljövőben újraalkalmazzuk a képviselőten, ill. a katonai attasé irodáján. A nevüket a gyakorlatnak megfelelően megadjuk a külügyminisztériumnak. Majd kiderül, hogy a kormány megvalósítja-e a deportálást, vagy nem tesz intézkedést

a fellebbezésük eredményeként; a követség szerint valószínűtlen, hogy visszavonnák a deportálási utasítást.

NAWDC RG 59 611. 64/5-958. Géppel írt eredeti irat.

Kézrel írva a lap alján: Intézkedés megtörtént. E.J.T. 1958. 4. 30.

-
- 1 Az amerikai követség magyar származású alkalmazottai.
 - 2 Nem áll rendelkezésre.
 - 3 Szigeti Károly diplomata, a Külügyminisztérium osztályvezető-helyettese.
 - 4 Szarka Károly (1925–) diplomata, 1953 és 1956 között Magyarország washingtoni követe, 1955-ben a magyar ENSZ-küldöttség vezetője, később külügyminiszter-helyettes.
 - 5 Olvashatatlan mondatrész.
 - 6 Nem áll rendelkezésre. A budapesti amerikai követség 1957. ápr. 7-i táviratában jelezte, hogy Magyarország követet akar cserélni az Egyesült Államokkal.
 - 7 A magyar iratokban a Külügyminisztérium 1957. márc. 7-i feljegyzésében található utalás arra a szándékra vonatkozóan, hogy Magyarország követet kíván küldeni Washingtonba. MOL Küm. USA tük. XIX–J–1–j 11. doboz 4/bd. A Külügyminisztérium 1957 júniusában készült jegyzéktervezete nagykövetségterét javasol a két ország között. Uo. 11. doboz 4/bd.
 - 8 Wadsworth, James J., diplomata. Az Egyesült Államok ENSZ-missziójának helyettes vezetője, az állandó képviselő helyettese.
Mód Péter (1911–), kommunista politikus. 1956. dec. 21. és 1961 között Magyarország állandó ENSZ-képviselője. 1958. febr. 11-én Wadsworth levelet intézett Módnhoz, melyben a magyar ENSZ-misszió egy sajtóközleményére hivatkozva az 1956. évi forradalom letartóztatott vezető személyiségeiről kért információt a magyar kormánytól. Mód válaszában (1958. febr. 17.) annyit közölt, hogy a levelet továbbította a magyar hatóságoknak. Az Egyesült Államok nevében Henry Cabot Lodge állandó ENSZ-képviselő 1958. márc. 6-án kelt levelében megsürgette a magyar választ. Ld. Current American Documents 1958. 657–659.
 - 9Olvashatatlan mondat.
 - 10 Nem áll rendelkezésre.
 - 11 Dr. Herczegh Ferenc a budapesti amerikai követség magyar állampolgárságú fordítója volt.

11.

NSC 5811. Tervezet.

1958. május 9. Részletek¹

Titkos.

Az Egyesült Államok politikája és a Szovjetunió uralma alatt álló kelet-európai nemzetek.

Általános megfontolások.

Regionális megfontolások.

1. Az Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Kelet-Németország,* Magyarország és Románia (melyekre ezután uralom alatt álló nemzetekként utalnak)** fölött érvényesülő szovjet ellenőrzés a nemzetközi sűrűlódás alapvető okát képezi, ezért fenyegetést jelent a békére, valamint az Egyesült Államok és Nyugat-Európa biztonságára. A Szovjetunió az elhatározása, hogy fenntartja az ellenőrzését ezek fölött a nemzetek fölött, ugyancsak akadályozza az összeurópai rendezést, ideértve az átfogó leszerelési egyezmény megkötését.

2. A fő akadálya annak, hogy a Szovjetunió hatékony kommunista politikai, gazdasági és társadalmi rendszerrel erőltessen az uralt nemzetek népeire, az minden idetartozó nemzet lakossága többségének orosz- és kommunistaellenes beállítottsága. Ezt az attitűdöt különösen a személyi és vallásszabadságra vonatkozó szigorú korlátozások, az állandóan alacsony életszín-

vonat és a lakosság, főleg az ifjúság, sőt az egyes kommunista pártok bizonyos elemeinek az erős nacionalista érzelmei erősítik fel. További akadálya, hogy a Nyugat, különösen az Egyesült Államok és NATO-szövetségesei továbbra sem fogadják el, hogy a szovjetek által oktrojált rezsimek fennmaradása összeegyeztethető lenne az emberi szabadság és a nemzetek önrendelkezéseinek princípiumaival.

3. Bár Moszkva nem olvasztotta be az uralt nemzeteket a Szovjetunió államstruktúrájába úgy, mint a balti köztársaságokat, Észtországot, Lettországot és Litvániát (lásd a B függelék), a szovjetek fizikai ellenőrzése ezek fölött az országok fölött továbbra is szilárd. A Szovjetunió a térség nagy részében szovjet csapatokat állomásoztat (A függelék) és a Varsói Szerződés² által formálissá váltak ezeknek a nemzeteknek a katonaságát koordináló és ellenőrző szovjet intézkedések. A politikai ellenőrzés mind kormányzati szinten, mind pedig a kommunista párt apparátusán keresztül érvényesül. Moszkva a térség gazdaságát is ellenőrzi olyan eszközökkel, mint pl. a KGST³ és a kétoldalú kereskedelmi és segélyegyezmények. Nem ismeretesek egyetlen uralt országban sem olyan rendszerellenes csoportok, amelyek sikerrel lennének képesek összehangolt és kitartó ellenállást szervezni a kommunista rendszerek ellen. Az Egyesült Államok nem áll készen arra, hogy erő alkalmazásával, vagy az azal történő fenyegetéssel számolja föl a szovjet uralmat, vagy támogasson forradalmi mozgalmakat.

4. Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála után a kelet-európai szovjet politikai rendszert egymást követő fontos események rázták meg, beleértve: annak az elvnek a megkérdőjelezése, hogy az ideológiai fennhatóságnak csak egyetlen forrása van; a személyi kultuszt ért támadások (Sztálin befeketítése); a párt fennhatóságának helyreállítása a rendőrség fölött; a „szocializmushoz vezető eltérő utak” koncepciójának a megerősödése; a munka termelékenységének növeléséért folyó kampányban a gazdasági ösztönzők növekvő használata és az önkényes rendőri, valamint adminisztratív módszerek csökkenése. Ezek a fejlemények, amelyek politikai és doktrinális vitákat eredményeztek a szovjet vezetésben, az SZKP 1956-os, XX. kongresszusának döntéseiben tükröződtek; hatásuk érezhető volt az egész tömbben. Ezek a fejlemények hozzájárultak a kommunista pártokon belül egyre növekvő bizonytalansághoz és zavarhoz, továbbá megerősítették a párton belüli disszidenseket, akik sikra szálltak a demokratizálásért és a nagyobb mértékű nemzeti függetlenségért. A párt és a nép nyugtalansága Lengyelországban és Magyarországon érte el a csúcspontot, ahol 1956 októberében Jugoszlávia 1948-as szakítása óta először érte súlyos kihívás a szovjet fennhatóságot.

5. Bár a felszínen helyreállt a stabilitás és néhány évig valószínűleg úgy is marad, a Sztálin-korszaknál nagyobb fokú változás és erjedés atmoszférája valószínűleg egy ideig folytatódni fog. Az 1956-os bajok mögött meghúzódó nyugtalanság erői a jelenlegi politika iránt érzett elégedetlenségben nyilvánulnak meg a kommunista pártokon belül, különösen a középső és alsó szinteken; az értelmiségi és diákkörök forrongásában; a rendszerek iránti általános ellenségességben, amelyet a párt- és értelmiségi disszidensek szítanak; a gazdasági elégtelenségben, amelyben mindenki osztozik, aki nem tartozik a kiváltságosok közé.

6. A további tényezők, amelyek hátrányosan érintik a kelet-európai szovjet ellenőrzést:

a) Annak a magyar lázadásnak a hatásai, amely súlyos erkölcsi és ideológiai vereséget jelentett a Szovjetunió számára, még jó ideig tartanak majd. A felkelés tartós gyűlöletet keltett a Szovjetunió ellen. A jövőben a szovjet politikát mérsékeli majd az a tény, hogy kiderült, mennyire kockázatos a bennszülött fegyveres erőkre történő támaszkodás és a kommunizmus széles körű támogatottságának a hiánya.

b) Az a tény, hogy Lengyelországnak sikerült fenntartania az 1956 októberében szerzett korlátozott függetlenségét, egy olyan kulcsmozzanat, amely befolyással lesz Kelet-Európa ké-

sőbbi fejleményeire. Egy lengyelországihoz hasonló puccs a térségben a közeljövőben valószínűleg nem fog bekövetkezni, de ha a lengyel kísérlet sikeres lesz, és Moszkva továbbra is áldását adja rá, akkor ez az uralt nemzetek nacionalista elemeire bátorítólag hathat majd abban, hogy szélesebb körű autonómiát próbáljanak meg kivívni.

c) Hasonlóan, Jugoszlávia folytatódó létezése egy Moszkvától független kommunista nemzetként, ugyancsak a nagyobb mértékű autonómia elérésére bátoríthatja majd a térség nacionalista elemeit.

7. Ezek között a körülmények között úgy látszik, hogy a szovjet politika azon kísérletezik, hogy megtalálja a középutat két alternatíva között: (a) hogy elsősorban az erő és az elnyomás politikájára támaszkodjék és (b) hogy egyre nagyobb autonómiát és függetlenséget adjon a kelet-európai rezsimeknek. Az első alternatíva nem tenné lehetővé ezeknek a rendszereknek, hogy kiszélesítsék támogatottsági bázisukat. A második alternatíva további engedményeket követelő nyomáshoz vezetne, amelyet esetleg nagyon nehéz lesz majd korlátozni vagy korában tartani.

8. Ebben a helyzetben Moszkva valószínűleg egyre kevésbé lesz képes megtartani osztatlan fennhatóságát a kommunista világban. Annak szükségessége, hogy legalább a külvilág felé fenntartsa a kínai-szovjet tömb és a kommunista mozgalom egységességét, mint a múltban is, arra készteti majd a szovjeteket, hogy egyes kérdésekben engedményeket tegyenek és hogy más ügyekben legalább mérlegeljék a többi kommunista párt véleményét. Miközben azonban frissen él Magyarország és Lengyelország emléke, a Szovjetunió biztonsága marad a szovjetek számára a legfontosabb és ennek biztosítása kap majd elsőbbséget. Ez nem jelenti azt, hogy a szovjet vezetők szükségesnek vagy kívánatosnak tartanak a sztálinista irányvonalhoz történő visszatérést. Ehelyett, amíg a szovjet hegemonia és az alapvető kommunista dogmák nem kérdőjeleződnek meg, a Szovjetunió továbbra is az irányítás közvetlen módszereire helyezi majd a hangsúlyt, előnyben részesítve azt, hogy az alávetett rendszerek oldják meg saját belső gondjaikat, amennyiben azok nem válnak kezelhetetlenné.

9. Miközben a Szovjetunió igyekszik majd rugalmasan és pragmatikus eszközökkel megoldani azt az összetett problémát, hogy fenntartsa pozícióját a térségben, valószínűleg:

a) Megpróbál majd valamilyen formában kelet-nyugati megerősítést szerezni a kelet-európai status quoóhoz abban a reményben, hogy aláaknázhathja az alávetett népek reményét az Egyesült Államok támogatásában, ezáltal csökkentve az elhajlás és nyugtalanság felszínre törésének valószínűségét.

b) Továbbra is jelentős fegyveres erőket tart majd fenn a térségben, különösen Kelet-Németországban, nemcsak katonai megfontolásokból, hanem az alávetett nemzetek fölötti ellenőrzés elengedhetetlen elemeként is.

c) Készen áll majd arra, hogy fegyveres erővel hiúsítson meg minden, a térségbeli uralmat súlyosan fenyegető veszélyt, bár a szovjet reakció egy Gomułka típusú puccsra a pillanatnyi körülmények függvénye lesz; i. e., hogy a szovjet pozíciót fenyegető veszély elég nagy-e arra, hogy fölülmúlja a katonai beavatkozás hátrányát.

d) Továbbra is gazdasági segítyt nyújt majd az alávetett nemzeteknek annak érdekében, hogy az életszínvonal javításával mérsékelje a nyugtalanságot, hogy fenntartsa a függőséget a Szovjetuniótól, és hogy ellensúlyozza a kelet-nyugati kereskedelem növelésének vonzalmát.

e) Lehetővé teszi majd a fennhatósága alatt álló nemzetek számára, hogy növekedő, ámde szelektív ellenőrzés alatt álló kapcsolatokat létesítsenek a Nyugattal többek között amiatt, hogy megkísérelje befolyásolni a világ közvéleményét, hogy technológiai adatokat kapjon és hogy könnyítse a gazdasági problémákat, valamint, hogy kielégítse a térség értelmiségének azon kívánságát, hogy több kapcsolatot építsen ki az egész világon.

10. A jelenlegi kelet-európai forrongás új, de még mindig korlátozott alkalmakat kínál, hogy az Egyesült Államok élénkebb privát és kormányzati aktivitással befolyásolja az alávetett rezsimeket olyan területeken, mint a turizmus, kulturális cserekapcsolatok, gazdasági kapcsolatok, ideértve a technikai és kereskedelmi látogatók cseréjét. Gyakorlati tapasztalataink szerint az amerikai politika, amely kiközösítette az alávetett országokat, azt eredményezte, hogy az Egyesült Államok számára lehetetlenné vált a közvetlen nexusok ápolása és növelése ezekkel a nemzetekkel. Ma már nyilvánvaló, hogy gyakorlati okok miatt a közvetlen amerikai kapcsolatok jelentős bővítése ezeknek a nemzeteknek a népeivel, valamint ezeknek a szálaknak a felhasználása a rendszereket ért alulról jövő nyomás növelésére a szovjet uralomtól való nagyobb függetlenség és belső szabadság elérésére nem valósítható meg anélkül, hogy az Egyesült Államok ne alakítson ki aktívabb kapcsolatokat ezekkel a kormányokkal, ill. azokon keresztül. Az effajta kötődések lehetővé tennék, hogy az Egyesült Államok felmérje, hogy melyek azok az egyének vagy csoportok a párton és a kormánybürokrácián belül, akik az önálló gondolkodás, nacionalista törekvések, vagy annak jeleit mutatják, hogy hajlandóak felhasználni befolyásukat arra, hogy módosítsák nemzetük alávetett kapcsolatát a Szovjetunióval.

11. A Nyugat azzal érhetné el a legnagyobb hatást Kelet-Európában és azzal vállalná a legnagyobb kockázatot, ha olyan nagy horderejű kelet-nyugati egyezményeket kötne, amelyek alapvetően befolyásolnák az európai helyzetet. Már maga az a tény, hogy tárgyalások folynak olyan kérdésekről, mint a német újraegyesítés, vagy az európai status quo, hatással lenne Kelet-Európára. Amennyiben a Nyugat megerősíteni látszana a kelet-európai szovjet hegemoniát, az kedvezőtlen hatást gyakorolna a népek és a potenciális párton belüli elhajlók moráljára. Másfelől, olyan tárgyalások, amelyek a szovjet csapatok kivonásával kecsegtetnek, különösen olyan garanciákkal párosulva, amelyek meggátolják visszatérésüket, az ellenkező eredményt érnék el. Egy olyan kelet-nyugati megegyezés a német egyesítésről, amely úgy lenne értelmezhető Kelet-Európában, hogy a Szovjetunió elhagyta Kelet-Németországot, bizonyára jelentős visszhanggal járna a térségben. Amennyiben a Szovjetunió nem ellensúlyozza pozitív és erőteljes intézkedésekkel, ezek a visszhangok – a disszidens mozgalom megélénkülése, a forrongás, a párton belüli elkülönülés, zavargások és sztrájkok – esetleg felfordulást, vagy radikális politikai változásokat eredményezhetnek, amelyek nagyobb mértékű külső és belső szabadsághoz vezethetnek, elsősorban Lengyelországban.

12. Miközben teltek az évek, Kelet-Európa szovjet megszállása folytatódott, az emigráns nemzeti bizottságok egyre kevésbé bizonyultak hasznosnak. Ezt a helyzetet tovább rontotta a belső frakciók ellentéte és az egységes cél hiánya. Nincsen bizonyíték arra, hogy az emigráns politikusoknak jelentős támogatottságuk lenne szülőföldjükön, vagy hogy a közeljövőben hazatérhetnének oda, hogy politikai vezetőserepet vállaljanak.

13. Rugalmas, ösztönzőket, szondázó tevékenységet és nyomásgyakorlást is magában foglaló amerikai politikára van szükség ahhoz, hogy ki lehessen aknázni a szovjet dilemmákat és érzékenységeket a Moszkva uralma alatt álló nemzetekben, és hogy meg lehessen nehezíteni, hogy a Szovjetunió hatalmat gyakoroljon rajtuk. Annak érdekében, hogy teljes mértékben ki lehessen használni a térségben meglévő lehetőségeket, az alávetett nemzetek iránti amerikai politikának megfelelően ki kell aknáznia egyedi történelmi és kulturális jellemzőiket és a jelen helyzetükben mutatkozó jelentős különbségeket. [...]

Magyarország

18. A mostani magyarországi kommunista rezsim, miközben megszilárdította fizikai ellenőrzését a nemzeten, a terror és a megfélemlítés politikáját gyakorolta, nyilvánvalóan az ellenállás megsemmisítése érdekében. Bár a magyar nép továbbra is gyűlöli a rendszert, a felszín nyugalmasnak látszik és helyreállt a szovjet kommunizmus alatti életforma.

19. A magyar rendszer gazdaságpolitikájában egy bizonyos fokú mértékletesség nyilvánult meg. A mezőgazdaság kollektivizálása még mindig a végső cél, de Kádár kijelentette, hogy ezt „leninista” meggyőzéssel és nem „sztálinista” erőszakkal kell elérni. A kézművesek és kiskereskedők esetében bizonyos fokig elfogadták, de nem bátorították a magánvállalkozást és erőfeszítést tettek arra, hogy elfogadható szinten ellássák a piacot fogyasztási cikkekkel. A Szovjetunió és más kommunista országok jelentős adományaival és kölcsöneivel a magyar gazdaság a vártnál hamarabb kiheverte a forradalom hatásait, bár még mindig súlyos gazdasági gondok vannak.

20. A magyar rezsim nem adott érzékelhető belső politikai engedményeket annak érdekében, hogy javítsa otthoni megítélését. Azonban folyamatos erőfeszítéseket tesz, hogy más eszközökkel küzdje le az elszigeteltséget. Energikus kereskedelmi tárgyalásokat folytat a Nyugattal és érdeklődést tanúsít a kulturális cserék iránt, hajlandónak mutatkozik arra, hogy engedélyezzen bizonyos fokú kapcsolatokat a magyarok és a Nyugat között. A rezsim továbbra is nyíltan elítéli a Rákosi-rendszer túlkapasait, ugyanakkor alapvetően elnyomó politikát folytat. Legalábbis közfogyasztásra úgy állítja be magát, hogy eltökélt a „középut” megtalálására a nagyizmus és a rákosizmus között.

21. Mivel Magyarország fontos lélektani tényezővé vált a szabad nemzetek világméretű küzdelmében az expanzionista szovjet kommunizmus ellen, az Egyesült Államoknak kényes egyensúlyt kell fenntartania politikájában: ugyanazokat az evolucionista fejleményeket kell támogatnia, mint az egyéb kelet-európai országokban anélkül, hogy kompromittálná azt a jelképet, amit Magyarország jelent. Több visszafogottságra lesz szükség a rendszer képviselőivel való közvetlen kapcsolatokban, mint a térség más országaiban és nagyon fontos lesz az amerikai lépések időzítése. [...]

NSWDC Record N° 62 129. Fénymásolat.

1 Az egyes országokra vonatkozó részeket és a függelékeket nem közöljük.

* Míg e tanulmány több állítása a szovjet uralom alatt álló kelet-európai országokról Kelet-Németországra is vonatkozik, több tekintetben különleges megfontolások vonatkoznak Kelet-Németországra, mivel az Egyesült Államok szovjet katonai megszállás alatt állónak tekinti és nem különálló „nemzetként”. Kelet-Németország és Berlin különleges kérdéseivel az NSC 5803. mellékletei foglalkoznak. (Eredeti jegyzet.)

** Az Egyesült Államok Lengyelország-politikájával külön foglalkozik az NSC 5808/1. (Eredeti jegyzet.)

2 A Varsói Szerződés néven ismert katonai szövetségi rendszer 1955. máj. 14-én került aláírásra, egy nappal az osztrák államszerződés létrejötte előtt.

3 A KGST – Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa – elnevezésű szervezet 1949. január 25-én alakult meg.

12.

Nagy Imre és Maléter Pál kivégzése: az elnök (Eisenhower) nyilatkozata az 1958. június 18-i sajtókonferencián

Nem jut eszembe olyan esemény, amely jobban megrázhatta, megrázta volna a civilizált világot. Ez a két ember nem követett el semmi gonoszt. Saját országukért harcoltak, hogy megszüntessék, vagy csökkentsék az országuk felett érvényesülő erőszakos szovjet uralmat. Kivégzésük a jószándék megsértését jelenti, melyre ebben az országban most figyeltünk föl. Nyilvánvaló, hogy a szovjeteknek az a céljuk, hogy folytathassák a terror és megfélemlítés politikáját az általuk választott módon, hogy elérjék az akaratuknak történő teljes alávetettséget. Nézetem szerint nincs még egy esemény, amely jobban felhívta volna a szabad világ figyelmét

arra, hogy mennyire nem bízhatunk ezeknek a kommunista imperialistáknak a szavaiban és tetteiben.

Közl: American Foreign Policy. Current Documents, 1958. 663.

13.

Magyar tiltakozás az amerikai vezetés nyilatkozataira. Budapest távirata a külügyminiszternek

1958. június 19.

Bizalmas.

N° 561.

Szigeti (külügyminisztérium) ma délután 3-kor behívatott. Az Egyesült Államokban a közelmúltban, elsősorban Eisenhower, Dulles és Lodge¹ által tett nyilatkozatokra utalva kijelentette, hogy ezek beavatkozásnak minősülnek Magyarországra belügyeibe. Ezért a magyar kormány formálisan kíván tiltakozni.

Azt feleltem, hogy először tisztázni szeretném, hogy azok a nyilatkozatok, melyekre utal, azok-e, amelyek Nagy, Maléter és mások kivégzésével kapcsolatosak, amely akkora megdöbbentést okozott az egész világon, úgy tudom, Magyarországot beleértve. Elmondtam, hogy közvetítem a tiltakozást a kormányomnak, de szeretném azonnal kijelenteni, hogy véleményem szerint ennek a tragédiának nemzetközi vonatkozásai vannak, melyek messze túlmutatnak Magyarországra belügyein. Attól a ténytól eltekintve, hogy úgy tűnik, a Szovjetunió, Jugoszlávia és Románia közvetlenül érintett, ezek a kivégzések a törvényesség, az erkölcs és az emberi jogok olyan kérdéseit vetik fel, amelyek az egész civilizált világban általánosan elfogadottak. Továbbá, ezek az elvek jelentik az alapjait azoknak a konkrét garanciáknak, amelyek a Magyarország által aláírt békeszerződésekből szerepelnek. Amit Eisenhower tábornok és mások mondtak, az nem több, mint az Egyesült Államok népének és mások érzelmeinek megfogalmazása. Kétségbe vontam, hogy a magyar kormány jelen hozzáállása és tiltakozása bármilyen módon enyhítené ezeket az érzéseket.

Szigeti egyszerűen azt felelte, hogy óhatatlanul eltérően ítéljük meg ezeket a kérdéseket és megismételte a tiltakozás továbbítására vonatkozó kérést.

Pratt s. k.

NAWDC RG 59 611. 64/6-1958. Géppel írt eredeti irat.

1 Eisenhower nyilatkozatáért ld. a 12. sz. iratot. Dulles és Lodge nyilatkozatát ld. American Foreign Policy. Current Documents, 1958. 660–663.

14

A magyar–amerikai viszony normalizálása Nagy Imre és társai kivégzésének fényében. Budapest távirata a State Departmentnek

1958. szeptember 9. Bizalmas.

N° 134.

Referencia: A követség 603. sz. távirata, 1958. május 9.

Tárgy: Megbeszélés Sík külügyminiszterrel a magyar–amerikai kapcsolatokról.

Amikor felkerestem a külügyminisztert, hogy átnyújtsam a Fehér Ház nyilatkozatát a Tajvani-szorosról (ld. a követség 146. sz. táviratát), dr. Sík felhozta a magyarkérdés témáját az

ENSZ-ben és annak romboló hatását a magyar–amerikai kapcsolatokra. Elmondta, hogy képtelen megérteni, az Egyesült Államok – és különösen Lodge – miért zaklat továbbra is ezzel a témával, „ami már senki mást nem érdekel”. Kifejtette, hogy az ENSZ Közgyűlésének elmúlt havi különleges ülészakán több közel-keleti küldöttel beszélt és „mindannyian” azt mondták, hogy már nem érdekli őket; csak Lodge folyamatos nyomása tartja ezt a témát a Közgyűlés napirendjén.

A miniszter ekkor utalt 1958. május 8-i megbeszélésünkre (a követség 603. sz. távirata) és megjegyezte, hogy „feltett nekem egy kérdést”, mielőtt elutaztam az Egyesült Államokba, de sohasem tértem vissza rá, hogy válaszoljak neki Budapestre történt visszatérésem óta. Választ kapott azonban kormányomnak különféle utalásaiból és intézkedéseiből. Nem tudja megérteni, hogy Washington miért nem akar szembenézni azzal a ténnyel, hogy Magyarország kormánya még itt van és itt is fog maradni – és miért foglalkozunk egy idegen ország belügyeivel.

Elémlekeztem a minisztert, hogy május 8-i beszélgetésünk során világosan elmondtam, szeretnék minden lehetségeset megtenni azért, hogy az országaink közötti kapcsolatokat valamivel normálisabb alapokra helyezzük. Nagyon is sokat gondoltam erre, amikor megérkeztem Washingtonba. Másnap azonban az újságokból értesültem Maléter, Nagy és a többiek kivégzéséről. Ez az elítélendő cselekedet teljesen lehetetlenné tette, hogy a kapcsolatok javítását mérlegeljünk egy olyan rezsimmel, amelyik ilyen intézkedést tett, vagy megengedett. Elmondtam, hogy téved, ha azt hiszi, hogy Lodge az egyetlen amerikai, akit érdekel vagy felzaklat az, ami ebben az országban történik. Biztosíthattam a minisztert, hogy az Egyesült Államok reakciója az elborzadás egyetemes érzése volt. Teljesen hasztalan azt állítani, hogy egy ilyen dolog tisztán „belügy”; vannak olyan ügyek, amelyeknek a hatása messze átlépi az országhatárokat, és ez egy ilyen ügy.

Sík egyáltalán nem örült azoknak az atrocitásoknak, amelyeket meg kellett védenie. Bizonyos kész tényekkel kellett szembenéznie, amelyek kapcsán nyilván nem konzultáltak vele és amelyekről nem informálták előre, és kénytelen volt lenyelni a keserű pirulát. Mivel nem volt értelme továbbit mondani a témáról, távoztam.

Sík elmondta, hogy a hétfvén a magyar delegáció vezetőjeként New Yorkba utazik a Közgyűlés vitájára. Ezután visszatér Budapestre és helyettese, Péter János¹ veszi át a delegáció vezetését. Szükségtelen hangsúlyozni, hogy folytatódó erőfeszítésünk a magyarkérdés napirenden tartására és a magyar megbízólevél elutasítására növelni fogja a rezsim ellenségességét az Egyesült Államok iránt.

Garret G. Ackerson Jr. s. k.

ideiglenes ügyvivő

NAWDC RG 59 611. 64/9-958. Géppel írt eredeti irat.

1 Péter János (1910–), MSZMP-politikus, diplomata, református püspök. 1953 és 1990 között parlamenti képviselő, 1958. febr. 19. és 1961. szept. 13. között a külügyminiszter első helyettese, majd 1973. dec. 14-ig külügyminiszter.

15.

Mindszenty József távozása a Vatikánba. Az Egyesült Államok jegyzéke a Külügyminisztériumnak¹

1958. október 18.

N° 136.

Az Amerikai Egyesült Államok követsége tiszteletét fejezi ki a Magyar Népköztársaság Külügyminisztériumának és közli a Külügyminisztériummal, hogy az Amerikai Egyesült Államok a következő üzenetet kapta a római Bíborosok Szent Kollégiumának titkárától:²

„A Bíborosok Szent Kollégiuma hálással fogadná, ha az Egyesült Államok budapesti követsége felhasználná jó szolgálatát annak az országnak a kormányzerveinél, hogy lehetővé váljék Őminenciájának, Mindszenty bíborosnak a római konklávéra történő elutazása, természetesen oly módon, hogy személyes biztonsága kellőképpen garantálva legyen.”

A követség tájékoztatást kér, hogy a Magyar Népköztársaság kormánya hajlandó lenne-e engedélyezni Őminenciája Mindszenty bíboros római utazását és hogy szabadon közlekedhetne-e személyes biztonságának garantálása mellett attól a pillanattól, amikor elhagyja az amerikai követséget, amíg átlépi a magyar–osztrák határt. Egy menedéklevél kézhezvétele után a követség kész arra, hogy a Külügyminisztérium által kijelölt kompetens személyekkel részletes tervet készítsen a bíboros Magyarországról történő eltávozására a követség ideiglenes ügyvivőjének kíséretében.

Az Amerikai Egyesült Államok követsége ismételten nagyrabecsülését fejezi ki a Külügyminisztériumnak.

Olvashatatlan aláírás.

MOL Küm. USA tük. XIX–J–1–j 6. doboz 4/c 005 726/1958. Géppel írt eredeti irat.

1 A jegyzékre adott magyar választ ld. MOL Küm. XIX–J–1–k 11. doboz 4/b. ikt. sz. n.

2 Mindszenty távozását valójában nem a Vatikán, hanem az Egyesült Államok kezdeményezte. Ld. NAWDC RG 59 864. 413/10-2358. Az Egyesült Államok budapesti követségének távirata a Külügyminisztériumnak.

16.

Összefoglaló jelentés a magyar–amerikai kapcsolatokról 1958-ban. Az Egyesült Államok budapesti követségének távirata a State Departmentnek

1959. január 7.

Bizalmas.

N° 383.

Az 1958-as amerikai–magyar kapcsolatok vizsgálata arra utal, hogy mindkét fél részéről jelentős aktivitás mutatkozott ezen a téren és alig eredményezett jelentős elmozdulást akár a kapcsolatok fejlődése, akár a romlása felé. Ha az év végén úgy ítélnénk meg, hogy a két ország kapcsolatai romlottak, az legalább annyira tulajdonítható az idő múlásának, mint a két fél által tett lépéseknek.

Kísérletek a javításra

1958 elején határozott jelei mutatkoztak annak, hogy a rendszer befejezettnek tekinti helyzete konszolidálásának első szakaszát az országban. A nagy létszámú szovjet megszálló csapatok és az újból felállított titkosrendőrség támogatásával a vezetés megsemmisítette az aktív ellenállás minden maradványát és leleplezte forradalmi ellenzékének nagy többségét. Figyelmén kívül hagyták vagy visszavonták azoknak a reformigéreteknek a nagy részét, amelyeket a rezsim első napjaiban tett, és csak olyan engedményeket tettek, főleg a gazdaság és a mezőgazdaság területén, amelyek arra látszottak szükségesnek, hogy pacifikálják a letargikus lakosságot vagy ösztönözzék a termelést. A rezsim önbizalmának talán az volt a legbiztosabb jele, hogy átalakították a kormányt, amelyet a parlamentben január végén jelentettek be, és ennek keretein belül Kádár Jánost Münnich Ferenc váltotta föl miniszterelnökként, hogy az előbbi több időt szentelhesen az MSZMP első titkári beosztásának.

Sok nyugati megfigyelő számára úgy látszott, hogy a változás egy másik oka az lehet, hogy mentesíteni akarják a rendszert annak a gyalázatnak egy részétől, amely Kádár nevéhez

fűződik; bár a későbbi fejlemények, úgy tűnik, nem igazolták ezt a feltevést, mivel Kádár továbbra is prominens szerepet játszik a magyar ügyekben.

Miután lélegzetvételnyi szünethez jutott, a rezsिम hozzálátott ahhoz, hogy több időt szenteljen Magyarország siralmas nemzetközi helyzetének az orvoslására. A hatóságokat valószínűleg bátorította ebben az a tény, hogy az ENSZ Közgyűlésének XII. ülészakát anélkül napolták el, hogy a magyarkérdést megvitatták volna.

A nyugati misszióvezetők, beleértve az amerikai ügyvivőt, célszerűnek tartották, hogy megjelenjenek több formális diplomáciai eseményen, pl. az elnök január 1-jei fogadásán és az új miniszterelnök, Münnich által tartott fogadáson [...] A sajtó arról kezdett írni, hogy javítani kell a kapcsolatokat az Egyesült Államokkal. Az új külügyminiszter, Sík Endre azt mondta a parlament külügyi bizottságának, hogy Magyarország kezdeményezni akarja az amerikai–magyar kapcsolat normalizálását; mindezt az április 4-i fogadáson megismételte nyugati riportereknek; és ugyanezt a gondolatot ismételte a washingtoni magyar ügyvivő a minisztérium munkatársaival folytatott megbeszélései során.²

Ezektől a „tapogatózásoktól” függetlenül, és anélkül, hogy tudott volna arról a kezdeményezésről, amire Sík gondolt, 1958 tavaszán a követség arra a következtetésre jutott, hogy alkalmas lehet az idő arra, hogy az amerikai–magyar kapcsolatok előrelépjenek a felé a „normalitás” felé, amely az Egyesült Államok és a többi kelet-európai ország kapcsolatát jellemzi. Erre nem valamilyen fajta optimizmus sarkallt minket, mely szerint olyan felszíni változások, mint Kádár felváltása Münnichhel valamilyen valódi politikai változást jelentenek. Ehelyett úgy tűnt számunkra, hogy a követség és a többi nyugati misszió egyre nehezedő helyzete mindinkább elszigetel bennünket a magyar néptől egy olyan időszakban, amikor minden lehetséges erkölcsi támogatásra szüksége van arra, hogy ellenálljon a szovjetizálásra irányuló hosszú távú nyomásnak. Ezért a követség mérlegelni kezdte, hogy miként lehetne intenzívebbé tenni a még meglévő kapcsolatainkat a magyarokkal és ezzel egy időben fokozatosan elindulni abba az irányba, hogy rendezzük a fennálló problémákat ezen ország és az Egyesült Államok között és ezáltal teret nyerni arra, hogy bővítsük kapcsolatainkat az emberekkel.

Két olyan követségi alkalmazott³ esete, akik már 1957 óta letartóztatásban vannak, adott lehetőséget arra, hogy egy viszonylag kis horderejű, ám annál elmérgesültebb magyar–amerikai problémáról tárgyalásokat kezdjünk. A követség többször fellépett az érdekekben, amikor végül 1958. április közepén szabadon bocsátották őket, ezt a Külügyminisztérium egy funkcionáriusa úgy állította be, mint a jó kapcsolatok érdekében tett „kezdeményezést”. Az állítás üres volta hamarosan nyilvánvalóvá lett, amikor a két szabadon bocsátott alkalmazott szinte azonnal „belső deportálási” utasítást kapott a rendőrségtől arra kötelezve őket, hogy távoli falvakba költözzenek. Minden erőfeszítés e parancsok visszavonására eredménytelen maradt; a rezsिम képviselői nemsokára visszavonták azt az állítást, hogy az alkalmazottak börtönből történt szabadulása tudatos kezdeményezés része lett volna és visszatértek ahhoz a régi védekezéshez, hogy az effajta letartóztatások és deportálások tisztán magyar belügynek tekintendők. Nem hivatalosan a Külügyminisztérium beosztottai utaltak rá, hogy nem áll módjukban szembeszegülni a rendőrség intézkedéseivel.

Végül májusban a külügyminiszter felfedte az ügyvivőnek, hogy korábbi kezdeményezése a követségre irányult.⁴ Azonban az Egyesült Államok ellenségessége, különösen az amerikai misszió február 11-i levele az ENSZ-nek⁵ (a forradalom vezetőinek sorsa iránti érdeklődés) és a Tengerjogi Konferencia áprilisi döntése a magyar megbízólevél elutasításáról, eltántorította ettől a kormányát. Ezeknek a kifogásoknak a megtévesztő voltára utal az a tény, hogy az Egyesült Államok ENSZ-missziójának levele jóval a tervezett magyar kezdeményezés előtt keletkezett; elfogadhatónak látszik az a feltevés, hogy

Hruscsov kora áprilisi Magyarországi látogatásának volt köze a magyar kezdeményezés elfojtásához.

Kereskedelem és kultúra

Míg tehát a követség zaklatásáról szóló tárgyalások alig jutottak valamire, a kereskedelmi és kulturális csereprogramok bővítésére jobbnak látszottak a lehetőségek. Az év első néhány hónapjában egy amerikai újságíró-küldöttség és egy kanadai–amerikai korcsolyázócsoporthoz járt Budapesten és jó fogadtatásban részesültek. A magyar hatóságok nem álltak elő azzal, hogy a kölcsönösség alapján magyar csoportokat küldjenek az Egyesült Államokba; azonban élénk érdeklődést mutattak a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésére. Az egyik akadálya ennek az amerikai vízumgyakorlat. A magyarok hangosan panaszkodtak minden alkalommal, ha nehézség vagy késelem merült fel a vízumkiadásban képviselőik számára és gyakran állították, hogy saját vízumgyakorlatuk liberálisabb az amerikaiénál. Mindazonáltal lefektették a személyek cseréjének alapjait. Más politikai fejlemények felelősek azért, hogy a csereprogram nem bővült jelentősebb mértékben. Az év során legalább néhány amerikai kulturális személyiség járt Magyarországon, mindig nem hivatalos alapon.

További romlás

Az amerikai–magyar kapcsolatok javításának lehetőségét Nagy Imre, Maléter Pál és két másik magyar forradalmi vezető június 17-én bejelentett kivégzése gyakorlatilag megsemmisítette. Világosnak látszik, hogy a tett eredete messze túlmegy Magyarország ügyein és a Kreml a jugoszláv revizionizmussal folytatott ideológiai harcához kötődik. Az a sokk és visszatetszés, amelyeket ezek a „justizmordok” okoztak, világméretű volt, és természetesen Magyarországon volt különösen erős. Bármilyen olyan lépés, amely azt sugallta volna, hogy ezek után elfogadjuk vagy támogatjuk a magyar rezsimet elképzelhetetlen lett volna; ehelyett szükségessé vált, hogy vezető szerepet vállaljunk az ENSZ-ben és másutt annak demonstrálására, hogy elítéljük ezt a cselekedetet és annak elkövetőit, valamint kihasználjuk azt a lélektani hátrányt, amelyben a Szovjetunió és a magyar rezsim találta magát.

Míg a kommunista vezetés talán elszámította magát a Nagy és társainak kivégzésére adott reakciók horderejét illetően, válaszuk a világméretű felháborodásra gyakorlatilag automatikus volt. A rezsim tisztviselői, talán bizonyos nehézségek árán felvették a megsértett ártatlanság szokásos maszkját és követelve tudakolták, hogy az Egyesült Államok miért avatkozik olyasmibe, ami tisztán belügynek számít. Az anti-amerikanizmus, amely sohasem sülyedt mélyen a magyar propaganda felszíne alá, vált a fő témává, először a közel-keleti válsággal, majd a Tajvani-szorossal kapcsolatban.

Az ENSZ Közgyűlése XIII. ülészakájának közeledtével a magyar propaganda középpontjába egyre inkább a magyar–amerikai kapcsolatok negatív aspektusai kerültek. Augusztus 23-án Gyáros László kormányzóvívó néhány erősen eltorzított vádnak adott hangot arról, hogy az Egyesült Államok nem adott vízumot azoknak a magyar tudósítóknak, akik el kívántak utazni az ENSZ a közel-keleti helyzettel foglalkozó rendkívüli ülészakára. Szeptember 13-i sajtókonferenciáját Gyáros teljes egészében az Egyesült Államok elleni erőszakos támadásnak szentelte, és azzal vádolta az amerikai diplomatákat, hogy a kémkedéstől az ittas vezetésig különféle bűncselekedeteket követtek el. Ezeknek a bűncselekményeknek a nagy része, újabbakkal kiegészítve felsorolásra került egy szeptember 20-án átadott hosszú diplomáciai jegyzékben.⁶ Ez a jegyzék azzal zárult, hogy Magyarország normális diplomáciai kapcsolatokra törekszik, de figyelmeztetett, hogy a normalizálás elengedhetetlen feltétele, hogy az Egyesült Államok ne avatkozzék be Magyarország belügyeibe. Tehát úgy látszott, hogy a jobb viszony kezdeményezésének az Egyesült Államoktól, semmint Magyarországtól kell kiindulnia, mint ahogy azt Sík külügyminiszter egy évvel korábban jelezte.

Az Amerika-ellenes kampány hevessége arra utal, hogy az egyik cél a magyarok elijesztése volt a követséggel fenntartott kapcsolatoktól. Úgy tűnik, fő célja azonban az volt, hogy elterelje a figyelmet a magyarkérdés megvitatásáról az ENSZ-ben és hogy muníciót gyűjtse az ott várható kemény vitára. A magyar ENSZ-delegáció vezetőjeként Sík azzal fenyegetőzött, hogy amennyiben a magyar ügy felmerül mint vitakérdés, küldöttsége le fogja lepelni az amerikai intervenciót Magyarországon, mivel a magyarkérdésnek ez az egyetlen nemzetközi jelentőségű aspektusa van. A sajtó azt a vonalat hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok azért tartja ébren a magyarkérdést, hogy elkendőzze terveit más területeken; a fennmaradó ENSZ-tagokról azt írták, hogy érdektelenek a magyarkérdés iránt, de sokuknak a dollárdiplomácia miatt kellett az Egyesült Államokkal szavaznia.

Diplomáciai szinten is kimutatta a rezsím az Egyesült Államok iránt érzett dühét. Szarka külügyminiszter-helyettes október 2-án az Egyesült Államok az ENSZ-ben és másutt kezdeményezett „mocskolódó támadásaira” panaszkodott; arra tett célzást, hogy amennyiben a kapcsolatok nem normalizálódnak, az amerikai követség létszámát tovább fogják csökkenteni. Ugyanakkor megismételte a „rugalmatlan” amerikai vízumpolitika miatti standard panaszt és kijelentette, hogy ettől fogva Magyarország a szigorú reciprocitás politikáját követi majd a vízumok kiadásában.

Visszatekintve úgy tűnik, hogy a rezsím Egyesült Államok elleni támadásainak élessége ebben az időszakban azon a félelmen alapult, hogy az ENSZ drasztikusabb intézkedéseket tesz majd a magyarkérdésben, mint a korábbi években, mint pl. a magyar megbízólevél tényleges elutasítása. Amint az ENSZ Közgyűlés a vége felé közeledett, a magyarok ezen a ponton magabiztosabbá váltak, mivel az Amerika-ellenes kampány vesztett a hevességéből. Amikor az ülészak utolsó napjaiban az ENSZ beírta azzal, hogy elfogadott egy elítélő nyilatkozatot és megismételte korábbi döntését arra vonatkozóan, hogy nem fogadja el, de nem is utasítja el a magyar megbízólevelet, a magyar reakció majdnem a megkönnyebbüléssel volt egyenértékű. A sajtó az Egyesült Államok vereségeként állította be a határozatra való szavazást, mivel az hat szavazattal kevesebb volt, mint az előző Magyarországra vonatkozó határozat esetében. Azt jóskolták, hogy valószínűleg ez az utolsó alkalom, hogy az Egyesült Államok megpróbálja felkevernii az „ún. magyarkérdést”.

A bíboros

Míg 1958 utolsó hónapjaiban az Egyesült Államok és Magyarország közötti kapcsolódási pontok közvetve vagy közvetlenül az ENSZ-hez kötődtek, volt egy olyan alkalom, amikor egy teljesen más kérdés került előtérbe. Ez októberben történt, amikor a Bíborosok Szent Kollégiumának kérésére a követség engedélyt kért Mindszenty bíboros számára, hogy elhagyhassa menedékhelyét, hogy megjelenhessen a pápaválasztási konklávé.⁷ A rezsím goromba elutasítása legalább megcáfolta azt a feltevést, mely szerint a hatóságok szeretnének egy presztízsmentő megoldást találni a bíboros státusának problémájára. A kormány szövívője azt állította, hogy ez volt az első tőlünk kapott „értesítés” a bíboros tartózkodási helyéről. Ez idáig nem történtek lépések arra, hogy kihasználják azt az esetleges előnyt, amelyet a törvény betűjéhez való ragaszkodás a rezsímnek adhat.

A jelenlegi helyzet

Az Egyesült Államok és Magyarország között fennálló helyzet 1958 végén nagyon hasonlít az 1958 elejéhez. Gyakorlatilag az összes régóta meglévő nagy és kisebb jelentőségű kérdés a két ország között megoldatlan maradt. A magyarok továbbra is zokon veszik, hogy nem fogadjuk el a rezsím „törvényességét”; zokon veszik leplezetlen szimpátiánkat a magyar nép iránt; bosszantja őket érdektelenségünk a követscere iránt; zaklatják őket olyan dolgok, mint az, hogy nem vagyunk hajlandók eltörölni a vízumgaranciákat, az érdektelenségünk a kereskedelmi kapcsolatok bővítése iránt, az útlevel-megszorításaink és az a gyakorlatunk, hogy a

magyar nemzeti ünnepek alkalmából megemlékező nyilatkozatokat teszünk közzé. Az Egyesült Államok a maga részéről kitart amellett, hogy elítéli a magyar rezsimit és annak szovjet urait; biztosítani kívánjuk a magyar népet megértésünkről és támogatásunkról; továbbra is menedéket adunk Mindszenty bíborosnak; kitartunk erőfeszítéseinkben, hogy segítsük két deportált helyi alkalmazottunkat és csökkentsük a követséget ért zaklatásokat. E pillanatban az Egyesült Államoknak apró előnye van a diplomáciai üzenetváltások terén. Válaszul a szeptember 20-i magyar jegyzékre, november 21-én a követség jegyzékben utasította el a magyar belügyekbe való beavatkozás vádját, és helyretette a két ország közötti ellentétek eredetének történetét. Amikor a magyar hatóságok érvénybe léptették a szigorú vízumreciprocitás politikáját azzal, hogy vízumkorlátozásokat léptettek életbe a követség munkatársai számára, az Egyesült Államok azzal demonstrálta, hogy nem kíván ilyen apró ügyeket felnagyítani, hogy a Washingtonban állomásoztatott magyar diplomaták számára liberalizálta a meglévő vízummegkötéseket.

A két ország kapcsolatainak nem minden aspektusa negatív. A politikai helyzet ellenére néhány amerikai kulturális személy – humán- és természettudósok, zenészek, előadók – el tudtak jönni Magyarországra és jelentős sikert arattak itt. Egy magánkereskedelmi egyezmény alapján több amerikai filmet is bemutatnak mindig telt ház előtt; a jövőben újabb filmek várhatók. A magyarok engedélyezték, hogy mind a United Press International, mind pedig az Associated Press tudósítót tartson Budapesten; bár az év végén közölték az AP-tudósítóval, hogy el kell hagynia Budapestet, nyilvánvalóvá tették, hogy szeretnék, ha az iroda működésben maradna. Annak ellenére, hogy a magyarok megtorlással fenyegetőztek, amiért az Egyesült Államok néhány magyar riporternek nem adott vízumot, több amerikai tudósítót beengedtek Magyarországra, különösen olyan időszakokban, amikor a rezsím úgy érezte, hogy különleges előnye származhat belőle, mint pl. a tavaly novemberi parlamenti választások során.

Annak ellenére, hogy az év eleji, ill. az év végi helyzet között hasonlóság mutatkozik, az idő nem múlt el nyomtalanul. A rezsím folytatta belső konszolidálódását és erőre kapott. Másrészt az 1956. október–novemberi események távolabbinak tűnnek és csökkent a világ közvéleményének érdeklődése irántuk. A rezsím tudatában van ennek és erre utal, hogy a legújabb ENSZ-határozatot „erkölcsi győzelemként” kezeli. Elképzelhető, hogy a vezetés növekvő önbizalma arra indíthatja, hogy hozzálasson nehézségeinek elsimításához az ellenfeivel és hogy aktívan keresse a kapcsolatok normalizálását más országokkal, beleértve az Egyesült Államokat. A jelenlegi általános kelet–nyugati viszony fényében azonban valószínűbbnek látszik, hogy a magyar rendszer úgy kezdi majd „levezetni energiáit”, hogy megpróbálja arra kényszeríteni a többi országot, hogy azok kezdeményezzék a kibékülést. Ennek egy előjele talán a brit követség egy diplomatája és egy külügyminisztériumi beosztott között nemrég lezajlott megbeszélés. Az utóbbi jogos felháborodásának adott hangot, amiért az ENSZ-ben brit képviselők kritikával illették Magyarországot; elmondta, hogy kormánya azt fontolgatja, jegyzéket intéz több nyugati kormányhoz tiltakozásul, amiért hagyják magukat az Egyesült Államok bábjaként felhasználni.

James W. Pratt s. k.

NAWDC RG 59 611. 64/1-759. Géppel írt eredeti irat.

1 Olvashatatlan mondat.

2 Ld. pl. Zádor Tibor, Magyarország ideiglenes washingtoni ügyvivőjének jan. 8-i megbeszélését Malone szenátorral, mely alkalmával magyar–amerikai megbeszélést javasolt a kétoldalú viszony rendezésére. MOL Küm. USA tük. XIX–J–1–j 12. doboz 5/c 00 945/1/1958; Zádor Mckissonnál, a Balkán-alesztály vezetőjénél 1958. márc. 12-én tett látogatását. MOL Küm. USA tük. XIX–J–1–j 15. doboz 5/e 00 2044/1/1958.

3 Jancsó és Szőke.

4 Ld. a 10. sz. iratot.

5 Wadsworth levele Módnak.

6 Ld. A magyar kormány 1958. szept. 20-i jegyzékét. MOL Küm. USA admin. XIX-J-1-k 11. doboz 4. bd.

7 Ld. a 15. sz. iratot.

LÁSZLÓ BORHI

DOCUMENTS ON THE HISTORY OF HUNGARIAN-US RELATIONS, 1956–1958

The negative experience of the 1956 Hungarian revolution convinced the Americans that the elimination of Soviet hegemony in Eastern Europe should be achieved by encouraging evolutionary processes rather than by inciting popular revolt. This meant that cultural and economic links between the United States and Eastern Europe were to be expanded, with the hope that these would finally culminate into a betterment of political relations. As opposed to the earlier practice Eastern Europe was no longer to be treated as a homogenous bloc, but the individual nations were to be distinguished from one another on the basis of their domestic policies and the extent to which they were willing to comply with American desires. In such a way Hungary's Kádár regime, the legitimacy of which was highly questionable and which was regarded as a puppet of the Soviet government and was seen as brutally repressing the Hungarian people, was treated differently from Gomułka's Poland. Normalization of relations was out of the question not only because of these general considerations. The Hungarians wanted to normalize relations on their own terms, which were obviously unacceptable in Washington. Budapest wished to elevate the status of its diplomatic representation in Washington, but first and foremost wanted the "Hungarian Question" off the United Nations' agenda. Furthermore the Hungarian leadership deplored the asylum granted to its arch enemy, Cardinal József Mindszenty at the US Legation. On the other hand the American had no desire to remove the "Hungarian Question" while the persecution of revolutionaries continued. Furthermore they deplored the continued harassment of the Hungarian employees of their Legation in Budapest and were inimical to solving the Mindszenty issue on the terms dictated by the Hungarians. An impasse evolved with neither side willing to give in. As a result there was a minor improvement in cultural exchanges, but almost none in economic and political relations. The Americans began to consider a softening of their stance as they perceived a consolidation of the Kádár regime, but the execution of Imre Nagy and revolutionary associates stopped such an initiative. Washington made an effort to extricate Mindszenty from his forced exile in the Legation building, but to no avail. Eisenhower's efforts to secure Hungary's neutralization with the mediation of India and Austria also came to nought. Hungarian initiatives in early 1958 to make minor concessions to the US in order to break the impasse were halted probably at the instigation of the Ministry of the Interior. On the longer run both sides realized that relations had to be improved and both were preparing for such a contingency even while relations were hostile.